

LUND UNIVERSITY

Föredömligt folk förvandlar gränsland till Europaland Bilden av Ukraina i svensk press januari 2004 till mars 2006 Lennhag, Mi

2010

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lennhag, M. (2010). *Föredömligt folk förvandlar gränsland till Europaland: Bilden av Ukraina i svensk press januari 2004 till mars 2006*. (CFE Working paper series; Vol. 40). Centre for European Studies, Lund university. <https://www.cfe.lu.se/sites/cfe.lu.se/files/2020-12/cfewp40.pdf>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

CFE Working paper series No. 40

Föredömligt folk förvandlar Gränsland till Europaland

Bilden av Ukraina i svensk press januari 2004 till mars 2006

Mi Lennhag

Mi Lennhag
Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet
mi.lennhag@svet.lu.se

*CFE Working papers are available at the website of the Centre for European Studies
www.cfe.lu.se*

Mi Lennhag (f. 1981) är sedan september 2009 anställd som doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet. Hon har i bakgrunden examina i statsvetenskap samt i Öst- och Centraleuropakunskap och ryska. Hennes avhandlingsprojekt handlar om postsovjetisk informell ekonomi, informell institutionell stabilitet och bristande tillit och identifikation med det postsovjetiska statsbyggandet. Hon skriver även frilansartiklar med fokus på Östeuropa, samt driver en blogg om regionen på www.demo.se.

Centre for European Studies at Lund University:
Box 201: Phone +46 (0)46-222 88 19
SE-221 00 LUND Fax: +46 (0)46-222 32 11
Sweden E-mail: cfe@cfe.lu.se
CFE Working paper series is published by
Centre for European Studies at Lund University
© 2010 Mi Lennhag, and CFE
Editor: Barbara Törnquist-Plewa

SAMMANFATTNING

I den här uppsatsen bedrivs en narrativ medieanalys av hur den svenska rapporteringen om Ukraina sett ut mellan januari 2004 och mars 2006 utifrån sex rikstäckande tidningar. Genom kvantitativa och kvalitativa metoder och med hjälp av ett ramverk av de teoretiska begreppen stereotyper, berättelser och diskussionen om ”den Andre” i Europa, identifieras och diskuteras ett antal huvudteman i mediebildens av Ukraina. De dominerande huvudteman i rapporteringen är den orange revolutionen, diskussionen om Ukraina i relation till öst och väst i Europa, historiska referenser och ekonomiska möjligheter.

Bilden av Ukraina är förvånansvärt homogen i de olika tidningarna. En långsamt förändrad bild av Ukraina synliggörs – med den orange revolutionen som vändpunkt – där landet går från att betraktas som ett Gränsland till ett Europaland. Den orange revolutionen ledde även till en kvantitativ ökning av rapporteringen om och referenserna till landet. Svensk media är positivt inställd till ukrainskt EU-medlemskap, och det ukrainska folket framställs homogent som modigt, föredömligt och väststrävande. Tidningarna riktar skarp kritik mot rysk inblandning i Ukrainas politik. Generellt är kunskaperna om Ukraina relativt undermåliga och rapporteringen sensationsbetonad, men efter den orange revolutionen märks en förbättrad kvalitet och djupare analyser i rapporteringen. I samband med denna utveckling har stereotyperna delvis förändrats och blivit mer positiva, men samtidigt avtagit i omfattning. Rapporteringen utgår ofta från ett svenskt perspektiv med ämnen som antas intressera svenska läsare och som bekräftar en svensk identitet.

Sökord: Ukraina, Ryssland, Östeuropa, Sovjetunionen, orange revolution, medieforskning, svensk press, dagstidningar, stereotyper, nationell identitet, berättelser, ”den Andre”.

1. Inledning

Min bild av ett land och dess aktuella händelser skapas till stor del utifrån min morgontidnings rapportering. Det som tidningar väljer att skriva – eller inte skriva – är av avgörande betydelse för ”sanningen”. Om *Aftonbladets* resereportage beskriver Krim utifrån skojfriska historier om vodka och sovjetmisär, om *Dagens Industris* ledarsida kallar politikern Viktor Janukovitj för skurk eller om *Dagens Nyheter* gärna påtalar en eventuell symbolik i att den svenske moderatledaren håller anförande iklädd en orange slips, påverkar det oss läsare.

Av Sveriges befolkning i åldern 9 - 79 uppger 81 % att de dagligen tar del av dagspressen; 73 % av alla invånare i Sverige läser någon morgontidning och 31 % någon kvällstidning. Ställer man frågan på veckobasis når dagspressen ut till 94 % av befolkningen. De senaste 15 åren har denna siffra legat tämligen konstant.¹

Tidningsjournalistik innebär inte bara att redogöra för händelser; det innebär även bakgrundsskildringar, framtidsspekulationer och visioner, historiska och kulturella associationer, intervjuer och ledarartiklar. Tidningsartiklar återspeglar alltså inte bara en pågående situation; jag som läsare kan även synliggöra ett mönster i hur rapporteringen om ett visst land eller en specifik händelse ser ut. Magdalena Żmuda-Trzebiatowska skriver om sin analys av Polen i svensk dagspress att en del artiklar ”återspeglar [...] mer universella och generella uppfattningar, vilkas rötter når längre bakåt i tiden” samt anser att frågor som anses ”representativa” för landet och ”intressanta för svenskar” medvetet väljs och dominerar rapporteringen.² Härmed kan man påstå att media och journalister har stor makt över vår föreställningsvärld, vilket tydligt påpekas exempelvis av den brittiske medieforskaren Norman Fairclough.³

En fråga om hur Ukraina presenteras i svensk massmedia är kopplad till kunskaperna om landet. Många olika faktorer avgör hur relationen mellan två stater ser ut. Avståndet – både geografiskt och kulturellt – mellan Sverige och Ukraina är tillräckligt stort för att de flesta i Sverige inte har varit i Ukraina eller ens mött någon därifrån. Det finns dock historiska beröringspunkter i relationerna mellan länderna, såsom det stora nordiska kriget på ukrainsk mark eller perioder av rädsla för Ryssland, samt politiska orsaker som exempelvis Europeiska unionens östutvidgning som var en huvudfråga under det svenska EU-ordförandeskapet 2001, eller debatten om narkotika- och människohandel österifrån. Däremot är känslan av kulturell, religiös eller språklig gemenskap länderna emellan i stort sett obefintlig och vi kan inte heller falla tillbaka på liknande öden eller förtryck under samma imperium. Emellertid blir Östeuropa en allt viktigare komponent i svensk ekonomi. Därtill finns en rad mer vardagliga kontakter länderna emellan. Jag minns tydligt hur det sommarläger för ”Tjernobybarn” som från mitten av 90-talet arrangerades i skånska Broby involverade hela bygden och hur den av alla lästa lokaltidning ökade sin rapportering om Ukraina – genom djupare analyser av allt från reaktorhaveriet till relationerna med Ryssland – med följderna att många fick en positiv bild av Ukraina och dess folk.

1.1. Frågeställning, avgränsningar och hypoteser

Uppsatsens syfte är att undersöka och synliggöra bilden av Ukraina i svenska tryckta medier från januari 2004 till och med mars 2006, med utgångspunkt i sex utvalda tidningar och tidskrifter som

¹ Bokläsning i den digitala tidsåldern – Resultat från Mediebarometern 1979-2003.

http://www.scb.se/Grupp/Bokmoms/_Dokument/Nordicom_boklasning040831.pdf s. 26-28, 37, 060425.

² Żmuda-Trzebiatowska (2000) s. 85.

³ Se exempelvis Fairclough (1995) *Media Discourse*.

får agera representanter för en svensk, nationell diskurs. Med diskurs avses här det svenska framställningssättet av Ukraina i media. Uppsatsämnet valdes dels för att Ukrainas samtid politiskt sett är ett aktuellt och omdiskuterat ämne, dels för att den svenska framställningen av Östeuropa är relativt outforskad, samt att ingen tidigare försökt besvara min frågeställning.

Jag är intresserad av media som politisk och kulturell aktör, som representant för tidsandan. Medier väljer hur de rapporterar – och påverkar opinionen genom sina val – vilket gör att jag finner min fråga viktig. Det är således media som representant för en nationell diskurs och inte Ukraina som land som är mitt analysobjekt. Även om jag studerar media som aktör, ämnar jag inte försöka besvara hur medier påverkar politiska beslutsprocesser, d.v.s. fungerar som ”agenda-setters”. Jag frågar alltså hur media *speglar* verkligheten, inte hur media eventuellt *påverkar* verkligheten.⁴ Syftet är inte att göra en komparativ studie av olika tryckta mediers rapportering. Jag ämnar inte heller försöka besvara huruvida rapporteringen är objektiv eller ej.

Jag har avgränsat en tidsperiod som i Ukrainas samtid innefattar flera viktiga och intressanta händelser som på olika sätt inkluderat och berört omvärlden. Våren 2004 genomförde Europeiska unionen sin största utvidgning någonsin när flera länder i Öst- och Centraleuropa⁵ blev medlemsstater och Ukraina därmed blev grannland till EU; hösten 2004 ägde den så kallade ”orange revolutionen”⁶ rum med efterföljande nyval; i maj 2005 arrangerade Kiev⁷ Eurovisionsschlagerfestivalen; i januari 2006 uppstod en gaskonflikt med Ryssland; i mars 2006 när ett nytt parlament valdes innebar detta genomförandet av landets första val efter de val som hölls i anslutning till den orange revolutionen. Min tidsperiod blir intressant eftersom den inkluderar ett flertal olika typer av händelser som svensk press och svenska journalister ställdes inför att rapportera kring.

Min frågeställning är följande:

- Vilken bild gav svensk press av Ukraina under tidsperioden januari 2004 till mars 2006?
 - Har denna bild varit enhetlig eller starkt varierande bland de valda tidningarna och tidskrifterna?
 - Har bilden som förmedlas varit konstant under tidsperioden?

Trots att den valda tidsperioden är kort har jag i åtanke att en processuell förändring eventuellt kan märkas under perioden. Jag utgår från ett antal hypoteser, d.v.s. antaganden – som nedtecknades före påbörjad genomläsning av artikelmaterialen – om hur jag trodde att rapporteringen skulle se ut. Jag väljer att lyfta fram dessa hypoteser delvis för att vara medveten om och uppmärksam på att jag har en förförståelse eller föreställning om hur rapporteringen sett ut. Mina hypoteser är följande:

- *Rapporteringen om Ukraina har förändrats och ökat efter den orange revolutionen.*
- *Tidningarnas rapportering förmedlar inte en enhetlig bild av Ukraina.*
- *I samband med den orange revolutionen var rapporteringen mer positiv gentemot den västvänliga oppositionen.*

⁴ Helldén & Robertson (1995) s. 18.

⁵ Med begreppet *Öst- och Centraleuropa* avser jag fortsättningsvis de områden – östra Tyskland exkluderat – som låg öster om den så kallade järnridån.

⁶ Jag väljer att använda begreppet ”*den orange revolutionen*” – trots att jag egentligen inte anser det ha varit en revolution utan snarare en protest, större manifestation eller folklig resning – eftersom det är det begrepp som medierna jag studerar nästan uteslutande använder. Efter överväganden skriver jag ”*den orange revolutionen*” eftersom detta är det mest korrekta svenska uttrycket.

⁷ Jag väljer att använda stavningen *Kiev*, eftersom det är den svenska translittereringen som används i pressen, även om Kyiv eventuellt skulle vara mer korrekt som en translitterering från ukrainskan i stället för från ryskan (se exempelvis hemsidan för Sveriges ambassad i Ukraina eller Språkrådets rekommendationer).

- Svenska medier speglar en positiv inställning till Ukraina som framtida EU-land, d.v.s. som en del av Europa och självständigt i förhållande till Ryssland.
- Artiklar om Ukraina innehåller stereotyper om landet och journalisternas kunskaper om Ukraina är ofta undermåliga.

För att konkretisera min frågeställning och pröva mina hypoteser, ämnar jag genom att använda en sammansättning av kvantitativa och kvalitativa analysmetoder vid läsningen av källmaterialet urskilja ett antal ”huvudteman” eller ”huvudberättelser” i rapporteringen om Ukraina, vilka jag sedan utgår från i uppsatsen.⁸ En stor del av analysen ligger just i att jag försöker upptäcka och synliggöra de huvudteman eller perspektiv som utgör en dominerande del av rapporteringen om och därmed bilden av Ukraina. Dessa teman finns både som huvudämnen i artiklar och som återkommande perspektiv som ofta associeras med Ukraina i rapporteringen. Jag ämnar beskriva ett antal teoretiska begrepp som jag sedan använder som redskap i en narrativ medieanalys. Dessa begrepp – såsom berättelser, stereotyper och ”den Andre” – möjliggör för mig att i samband med granskningen av materialet tydligare analysera, begripliggöra samt sätta huvudteman i rapporteringen i ett större sammanhang.

1.2. Disposition

I följande två kapitel redogör jag för materialval och metod samt teoretiska utgångspunkter. Efter en kort redogörelse för Ukrainas historia gör jag en kvantitativ analys av rapporteringen om Ukraina där jag ser hur antalet artiklar som berör landet har varierat under tidsperioden. Från kapitel 6.2 och framåt bedrivs en i huvudsak kvalitativ analys utifrån de huvudteman jag urskiljt, där jag fortlöpande anknyter till mina teoretiska utgångspunkter. Avslutningsvis följer en diskussion där tio punkter dels sammanfattar mina viktigaste resultat, dels visar några övergripande mönster i rapporteringen.

Ordet *Gränsland* i uppsatsens titel syftar på att landsnamnet Ukraina är ett östslaviskt ord för gränsområde, vilket även genom historien märkts då området legat strategiskt mellan starka grannar och i nutid genom att Ukraina uppvisar en spänning mellan dess östra och västra delar.⁹

2. Material och metod

2.1. Val och beskrivning av undersökningsmaterial

Valet av tidningar och tidskrifter är gjort med avseende på främst två faktorer. Målet har varit att fånga en nationell mediediskurs om Ukraina i Sverige på bästa sätt, d.v.s. att försöka täcka det breda spektrum bilder av Ukraina som genom tryckta medier förmedlas i Sverige. För att fånga variationen i rapporteringen har för det första tidningarnas politiska färg varit avgörande, och för att verkligen kunna tala om en diskurs som är tongivande och som når medborgarna har jag för det andra valt de största tidningarna och tidskrifterna i olika genrer. Jag har valt bort lokaltidningar eftersom dessa inte kan sägas representera den svenska nationella bilden av

⁸ Denna typ av forskning som bygger på att urskilja narrativ har gjorts av bland andra Magdalena Żmuda-Trzebiatowska.

⁹ Angående tillkomsten av ordet Ukraina betyder ”u” vid och ”kraj” kant eller gräns och ibland trakt eller land. Se exempelvis Norstedts Ryska ordbok (2006).

Ukraina. Även om vissa av tidningarna inte har egna utrikeskorrespondenter utan tar sina nyheter från nyhetsbyråer, är urvalet gjort av tidningarna och ledarsidorna skrivna lokalt. Tidningens geografiska tryckort har inte varit avgörande, eftersom de tidningar jag valt ut ändå har nationell spridning.

Jag är medveten om att antalet besökare på de valda tidningarnas och tidskrifternas hemsidor ökar, men har ändå valt att utgå från de tryckta medierna. Jag finner inte detta vara negativt för min analys, eftersom läsandet av tryckt press faktiskt inte minskat de senaste 10 åren, även om internetupplagorna får fler besökare.¹⁰

Jag har valt fyra dagstidningar för min analys. *Dagens Nyheter (DN)* (upplaga 367 000¹¹) är Sveriges största morgontidning med omkring en miljon läsare. Den har en politisk hållning som oberoende liberal och är en del av Bonnierkoncernen.¹² *Svenska Dagbladet (SvD)* (188 000¹³) beskriver sig som obunden moderat.¹⁴ Tidningen uppger att dess målgrupp är de ”välutbildade människorna i Storstockholm”.¹⁵ Nyhetsrapporteringen framställs som en ”blandning av liberalkonservativa idéer i marknadsekonomisk riktning” medan ”tidningens politiska hållning avspeglas endast på ledarsidan”.¹⁶ *Dagens Industri (DI)* (118 000¹⁷) klassar sig som oberoende och har ett tydligt fokus på näringsliv och ekonomiska nyheter. Genomsnittsläsaren av *Dagens Industri* är enligt tidning själv en man i 40-årsåldern som är intresserad av ekonomiska frågor och som ofta gör aktieaffärer. Han är höginkomsttagare, bor i storstad och är anställd i privat sektor. Även *Dagens Industri* ingår i Bonnierkoncernen.¹⁸ *Aftonbladet (Aft.)* (439 000¹⁹) är till skillnad från de tre föregående en kvällstidning, men är samtidigt Nordens mest lästa tidning. Den politiska hållningen är sedan 40 år oberoende socialdemokratisk.²⁰ Tidningen ägs av den norska mediekoncernen Schibsted.²¹

För att kunna undersöka om svenska tidningar förmedlar en likartad bild – d.v.s. ifall man verkligen kan tala om *en* enhetlig nationell diskurs – väljer jag även några så kallade alternativa medier. Eftersom det i Sverige inte finns någon nationell dagstidning som på en höger-vänsterskala återfinns till vänster om Socialdemokraterna, har jag valt att komplettera de fyra dagstidningarna med veckotidningen *Proletären (Prol.)* samt månadsmagasinet *Ordfront magasin (Ordf.)*. *Proletären* (3 000²²) grundades 1970 och är partiorgan för Kommunistiska partiet (tidigare KPML(τ)), men är samtidigt Sveriges största kommunistiska tidning och är läst även utanför partiet. Jag förhåller mig försiktigt till dessa båda tidningar, eftersom de har en relativt liten upplaga och jämfört med dagstidningarna är begränsat lästa i Sverige. Därför använder jag mig av dem i huvudsak för att kunna ge ytterligare perspektiv på nyhetsrapporteringen. Förutom en uppenbar utgångspunkt ”från vänster” kan det i medierapporteringen av en f.d. sovjetrepublik

¹⁰ http://www.scb.se/Grupp/Bokmoms/_Dokument/Nordicom_boklasning040831.pdf s. 27, 060426.

¹¹ http://www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf, 060426. Avser år 2005.

¹² <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=602&a=2713&previousRenderType=6>, 060426.

¹³ http://www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf, 060426. Avser år 2005.

¹⁴ http://www.tpb.se/verksamhet/anpassade_tidningar/dagstidningar/, 060426.

http://www.svd.se/prenumerera/dinpren_index.asp?nav=fragor#q2, 060502.

¹⁵ <http://www.svd.se/omsvd>, 060426.

¹⁶ http://www.svd.se/prenumerera/dinpren_index.asp?nav=fragor#q2, 060502.

¹⁷ http://www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf, 060426. Avser år 2005.

¹⁸ <http://di.se/Nyheter/?page=%2fAvdelningar%2fArtikel.aspx%3fO%3dRSS%26amp%3bArticleId%3d2006%5c04%5c26%5c185039>, 060426.

¹⁹ http://www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf, 060426. Avser år 2005.

²⁰ <http://koncernen.aftonbladet.se/>, 060426; <http://koncernen.aftonbladet.se/sidor/forstasidor.php?aid=17>, 060426.

²¹ <http://koncernen.aftonbladet.se/sidor/forstasidor.php?aid=253>, 060426.

²² http://www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf, 060426. Avser år 2005.

även vara intressant med en kommunistisk tidnings rapportering i ämnet. *Ordfront magasin* (30 000²³) beskriver som sin ambition att vara det ”stora radikala månadsmagasinet för samhälls- och kulturfrågor i Sverige, ett förstahandsval för människor som söker ett alternativt perspektiv”.²⁴

De fyra dagstidningarna utkommer dagligen, utom *DI* som har en tidningsfri dag i veckan. *Proletären* utkommer 50 gånger per år och *Ordfront magasin* 10 gånger.

2.2 Metodologiska urvalsprinciper

Jag ämnar i detta kapitel redogöra för mina metodologiska överväganden gällande *urvalet* bland artiklarna, för att i nästa kapitel redogöra för på vilket sätt jag metodiskt *närmat* mig det valda materialet. *Handbok för Mediarkivforskare* av Daniel Helldén och Alexa Robertson har givit användbara redskap för hur man gör ett vetenskapligt urval bland artiklar och formulerar frågeställningar till mediematerial.

Inledningsvis behövde jag se hur många artiklar det fanns under den valda tidsperiod där Ukraina överhuvudtaget omnämndes. Tidskrifternas artiklar publicerade på internet är inte desamma som i pappersutgåvorna. Ingen av de sex tidningarnas hemsidor erbjuder sökning bland samtliga artiklar tryckta i pappersform under min valda period. Eftersom urvalets omfattning i hemsidornas sökfunktioner varierar skulle en sökning baserat på det urvalet bli godtyckligt.

Jag använder mig därför av artikeldatabasen Presstext för sökning bland *Dagens Nyheters* artiklar och Mediarkivet för artiklar från *Svenska Dagbladet*, *Dagens Industri* och *Aftonbladet*. *Dagens Industri* påbörjade samarbetet med Mediarkivet först 2004-09-07. Därför har jag tvingats kompletterat sökningen med *Dagens Industris* eget elektroniska arkiv. Artiklar från *Ordfront magasin* och *Proletären* finns inte inlagda i någon databas; i de fallen har jag manuellt sökt genom papperstidningarna.

De båda databaserna Mediarkivet och Presstext erbjuder sökning på ett eller flera sökord i tidningsartiklarnas rubrik, ingress eller fulltext. Att enbart använda ”Ukraina” som sökord visade sig effektivast, eftersom sökningar på ”ukrainsk”, ”orange(a) revolutionen”, ”Jusjtjenko” m.fl. gav ytterst få relevanta träffar som inte fångades upp av ”Ukraina” som sökord. Totalt resulterade min sökning i ca 2000 artiklar från de fyra dagstidningarna.

Min ursprungliga tanke var att studera de artiklar där Ukraina utgjorde huvudnyhet, men när jag gick igenom träffarna från sökningen på ”Ukraina” visade sig återkommande associationer och stereotyper om landet till stor del gömma sig i rapportering där Ukraina *inte* var huvudnyhet, utan referensram i artiklar om allt från rysk politik, folkliga protester till HIV. Jag valde därför att begränsa min undersökning till de artiklar där Ukraina antingen: (1) nämns i rubriken, (2) är huvudämne, (3) spelar en avgörande roll i texten eller (4) där Ukraina omnämns på ett relevant och intressant sätt.²⁵

Detta innebär att en stor andel artiklar, ungefär hälften, faller bort då de är sportresultat, ekonomiska tabeller eller enbart omnämner Ukraina exempelvis som skådeplats för Eurovisionsschlagerfestivalen. Jag har inte per automatik uteslutit någon form av artiklar, exempelvis från sportsidorna, men jag förhåller mig försiktigt till film- och bokrecensioner, då de behandlar fiktiva händelser.

²³ www.ordfront.se/ForeningenOrdfront/Stamma2004/Verksamhetsplaner%202004.aspx, 060426. Avser år 2003.

²⁴ Ibid.

²⁵ Se vidare kapitel 5.

Jag analyserar inte tidningarnas bildval, bildtexter eller layout, utan studerar texten såsom den ser ut i databaserna, d.v.s. med samma typsnitt, färg o.s.v. för samtliga dagstidningar. Däremot har jag information om på vilken plats (ledarplats, utrikes- eller kultursidor) i tidningen artiklarna återfinns. Jag har inte tillgång till information om när Ukraina omnämns på tidningarnas framsidor, eftersom dessa sidor inte innehåller artiklar utan hänvisningar till artiklar och därmed inte finns med i artikeldatabaserna.

I *Proletären* och *Ordfront magasin* har jag givetvis inte kunnat vara säker på att finna alla artiklar där Ukraina omnämns. Jag har i stället valt ut de där orden Ukraina, ukrainsk, orange(a) revolutionen, Jusjtjenko m.fl. ingår i rubrik eller ingress. Jag har även läst igenom de artiklar där jag misstänkt att Ukraina skulle kunna omnämnas, exempelvis på teman såsom östutvidgning, Ryssland, arbetskraftsinvandring, kärnkraft och folkliga resningar i andra länder.

2.3 Metodologiska analysprinciper

Vetenskap i en textanalys handlar om att upptäcka men inte uppfinna. Att se mönster i nyhetsrapportering handlar enligt Daniel Halldén och Alexa Robertson – som noga påpekar att man inte bör övertolka materialet – om att ”systematisera och klargöra sina observationer”.²⁶ Detta ämnar jag göra bland annat genom att diskutera utifrån de huvudteman jag urskiljer, vilket delvis påminner om Żmuda-Trzebiatowskas sätt att angripa frågan om Polen i svensk press utifrån vad hon benämner ”favoritämnen”, men som även skulle kunna kallas berättelser. I denna uppsats bedriver jag därför en narrativ medieanalys. En metod i det här sammanhanget innebär sätter jag läser och förhåller mig till texterna och en narrativ metod betyder att jag strukturerar mitt arbete genom att leta efter återkommande ämnen eller berättelser. Jag kommer i kapitel tre att beskriva det teoretiska verktyget berättelse, d.v.s. ett hjälpmedel för att förstå det jag finner genom min narrativa metod.

Utifrån min frågeställning anser jag en kombination av kvalitativa och kvantitativa analyser vara det bästa sättet att finna mönster och ge en nyanserad helhetsbild. Först genomförs de kvantitativa analyserna, sedan de kvalitativa och i slutdiskussionen avhandlas resultaten från båda sammantaget. Kvalitativa metoder strävar efter att analysera och tolka material som kan vara statistiskt både mätbart och icke mätbart, medan kvantitativa metoder använder matematiska och statistiska metoder för att analysera numerära data. Vad gäller de kvantitativa metoderna varnar Stellan Dahlgren och Anders Florén för att man kan ha alltför stor tilltro till dem och lätt kan se dem som mer objektiva än de kvalitativa metoderna.²⁷

Avgörande för trovärdigheten i min kvalitativa studie är att någon annan som ställer samma frågor till samma tidningar skall kunna se hur jag har kommit fram till mina svar. Givetvis skiftar svaren på frågor ställda till undersökningsmaterial beroende på vilket perspektiv man utgår från eller vilken typ av tolkning man ämnar göra, men frågorna måste vara tydligt formulerade.²⁸ För att min undersökning inte skall verka godtycklig väljer jag att ofta hänvisa mina påståenden till specifika artiklar. Avsikten med citaten är inte att belysa exceptionella formuleringar, utan att framhålla textstycken som är representativa för hur rapporteringen sett ut. Jag kommer att ange tydligt i texten när jag hämtar fakta från ledare, analyser eller krönikor; i övriga fall gäller hänvisningarna utrikesartiklar.

²⁶ Helldén & Robertson (1995) s. 20.

²⁷ Dahlgren (1996) s. 180, 210f; Holme m.fl. (2001) s. 80-5.

²⁸ Helldén & Robertson (1995) s. 25.

3. Teoretiska utgångspunkter

3.1. Medieanalys och berättelseforskning

Ingen enskild teori ligger till grund för min uppsats, men jag finner det svårt att se och diskutera mönster i rapporteringen om Ukraina utan att lyfta fram några teoretiska utgångspunkter, dels för att öka förståelsen av studier av medietexter och dels för att bättre förstå nyhetsrapporteringen om ett land från Östeuropa. Jag kommer att kombinera en narrativ medieanalys med ett antal teoretiska perspektiv. Jag utgår från tre teoretiska koncept eller angreppssätt – berättelseforskning, stereotyper och öst-väst-begreppet – från vilka jag sedan väljer ut de teoretiska begrepp jag finner användbara. Jag sätter alltså ihop idéer från olika forskare till ett eget ramverk som blir mitt verktyg för att analysera presstexterna.

Jag vill nämna tre medieanalyser som jag inspirerats av, nämligen *Russian Women in the Scandinavian Media* av Alexandra Leontieva och Karin Sarsenov, *Gränsekontrol: Europa diskuterer Tyrkiet* av Jan Ifversen samt Żmuda-Trzebiatowskas *Bilden av Polen i svenske dagspress 1989-1999*. Mest inspiration har jag fått från den sistnämndas sätt att analysera mediebilderna genom att konkretisera rapporteringen och dela in nyheterna i olika områden, för att sedan diskutera utifrån begrepp som berättelser och historiska anspelningar. Jag har även inspirerats av Ifversens analys, där de dansk-turkiska relationerna sätts i ett tydligt öst-väst-perspektiv och en diskussion om Europas gränser förs.

För min uppsats blir en medieanalys givande därför att man kritiskt kan granska texter, samt i förlängningen även begrepp, tankemönster och identiteter. Genom en medieanalys kan man försöka se vilka kulturella schabloner eller normer som reglerar rapporteringen och som därmed även påverkar omvärlden genom hur händelser, relationer och processer skildras. Fairclough skriver att media har stor makt över vår kunskap och våra värderingar och identiteter, medan statsvetaren Alexa Robertson i boken *Identitetsstudier i praktiken* går ett steg längre och menar att medierna är medvetna om att de ”kommit att utgöra en allt viktigare källa till de bilder vi använder för att bygga, bevara och anpassa våra identiteter”.²⁹

Robertson skriver att ”[n]yhetsrapporteringen kan anses repetera historiska och kulturella teman som ger mening till och klarhet i ett turbulent politiskt klimat”.³⁰ Hon anser att idén om nyheternas funktion som informationskanal till medborgarna, för att dessa skall kunna bilda sina egna politiska uppfattningar utifrån tydliga fakta, måste diskuteras. Nyheternas roll har i verkligheten, enligt Robertson, snarare blivit att redogöra för en verklighet – en ”dominerande politisk gemenskap” – där medborgarna kan känna identifikation.³¹ Här finns alltså ett samband mellan begreppen makt och identifikation. Robertsons slutsats är att försöken att göra verkligheten begriplig och hanterlig genom exempelvis användandet av välkända ämnen, gör att ”journalister arbetar som historieberättare och odlar den politiska och kulturella identiteten”.³² Vår egen identitet blir det primära som rapporteringen utgår från. Målet för nyhetsrapporteringen blir alltså att skapa gemenskaper vi kan identifiera oss med; vår rapportering om andra säger utifrån denna tanke även något om oss själva.³³

²⁹ Fairclough (1995) s. 2; Robertson (2003) s. 90.

³⁰ Robertson (2003) s. 92.

³¹ Ibid.

³² Robertson (2003) s. 92.

³³ Ibid. s. 90ff.

Den metod för berättelseforskning som Robertson använder strävar därför efter att göra en analys eller tolkning av berättelserna, eftersom det ger oss förståelse om ”makt, politisk handling/passivitet, tillhörighet och legitimitet”.³⁴ De mönster som finns, exempelvis genom ordval, benämningar och berättelser vi accepterat som naturliga referensramar i olika sammanhang, kan vara svåra att upptäcka. Robertson menar att det är avgörande att vi inser hur vi lättare accepterar vissa berättelser och bilder av verkligheten och därmed även blir dess fångar.³⁵ Robertsons resonemang kan förtydligas genom det som kulturvetaren Stuart Hall benämner ”naturalisering”, som innebär att vardagligheten utgör ett hinder för oss att upptäcka olika mönster och hur de interagerar. Detta ser jag som viktigt att minnas, särskilt när det gäller rapporteringen om ett land som Ukraina som vi svenska läsare vet relativt lite om. Eventuellt utgör de referensramar som vi finner naturliga om Ukraina något väldigt perifert i ukrainarnas egen uppfattning om sin identitet och vad som är viktigt i deras samtid. Todd Gitlin definierar vad han kallar ”media frames” – en form av ”urvalsmallar” – som ”principer för urval, betoning och representation som utgörs av underförstådda teorier om vad som finns, vad som händer och vad som spelar någon roll”.³⁶ Det handlar alltså om en begränsad samling berättelser att utgå från, och Gitlin varnar för att ett allmänt utbrett förtroende för media som gör att läsarna obekymrat litar till det tryckta ordet. Robertson själv föredrar att se journalister som ”leverantörer av mediaöverförd kultur”³⁷ som stundtals snarare skapar än reflekterar verkligheten eller som museiintendenter som möblerar om bland sina föremål, d.v.s. berättelserna, för att appellera till olika grupper och identiteter.³⁸

Eftersom rapporteringen om Ukraina är relativt begränsad, går det att anta att rapporteringen kretsar kring relativt få situationer, och därför finner jag det meningsfullt att i min uppsats inom medieanalysen använda begreppet berättelse. Utifrån ovanstående resonemang kring att vissa berättelser repeteras – med insikter om medias makt, identifikationens betydelse, vetenskapen om naturaliseringens risker och urvalsmallarnas begränsningar – anser jag att en narrativ medieanalys av rapporteringen om Ukraina kan bli fruktbar.

3.2 Fördomar och stereotyper

Det finns olika definitioner av begreppet stereotyp. Barbara Törnquist-Plewa förespråkar en kombination av den social-kulturella skolan – som ser stereotypen som en kollektiv bild skapad utifrån samspel mellan människor – och den kognitiva tanken om att stereotypen är ett individuellt redskap för att förhålla sig till all information om omvärlden.³⁹ En fördom rymmer en negativ bild och uppkommer ur negativa stereotyper. En stereotyp – ”en grovt förenklad och generaliserad föreställning om utmärkande egenskaper hos alla som tillhör en viss grupp” – kan däremot vara både positiv, negativ och neutral.⁴⁰ Stereotyper kan dock lätt förvandlas till fördomar.

Man kan säga att en stereotyp är en generalisering där en enskild del eller egenskap får komma att representera en fullständig bild. Det är till stor del därför som begreppet stereotyp blir viktigt i min planerade medieanalys. En stereotyp kan inte rakt av klassas som sann eller falsk, eftersom

³⁴ Ibid. s. 93.

³⁵ Ibid. s. 93f.

³⁶ Gitlin (1980) s. 7 [min översättning].

³⁷ Robertson (2003) s. 96.

³⁸ Ibid. s. 95.

³⁹ Törnquist-Plewa (2000) s. 1f.

⁴⁰ Ibid. s. 2.

den ofta grundar sig på någon reell erfarenhet men samtidigt exkluderar en stor del av den övriga verkligheten. Exempelvis finns i bilden av de sexliberala svenskarna i grunden säkert något korn av sanning, men bilden utelämnar samtidigt svenskarnas övriga åsikter om relationer. Det blir som att glömma att det finns olika sorters människor i andra länder, samtidigt som vi vägrar se alla svenskar som likadana och tar illa upp av att utomlands behöva konfronteras med och dementera berättelser om alkoholkonsumtion, nakenbad och älgjakt.

Stereotyper är samtidigt ofrånkomliga verktyg som vi alla använder. För att hantera stora mängder information gör vi generaliseringar, skapar kategorier och ser mönster som gör att vi lättare kan förhålla oss till och känna kontroll över olika situationer. Vi använder samtidigt stereotyperna för att inom sociala grupper förenkla kommunikationen, vilket enligt Gitlin sker exempelvis genom accepterade berättelser inom vissa ramar.⁴¹ Det är inte alltid vi är medvetna om att vi använder oss av stereotyper och de kan visa sig i sammanhang där de egentligen inte är relevanta. Ett exempel skulle vara om rubriksättaren på en tidning tenderar att välja ord som läsaren associerar negativt med Sovjet även till artiklar om Ukrainas hockeylag. Stereotyper tenderar att vara långlivade och inte automatiskt försvinna även om de motbevisas. Detta skulle Hall ha förklarat med att vi ser stereotyperna som naturliga och att vi därför omisständigt konsumerar dem, vilket Törnquist-Plewa uttrycker som att vi ser och upplever det vi förväntar oss.⁴² De nationella stereotyperna, menar sociologerna Billy Ehn och Orvar Löfgren, används för att ”cementera föreställningar om det normala och självklara”, vilket i förlängningen kastar ”ett misstankens sken över det som inte passar in”.⁴³

Som jag påpekade i föregående kapitel är identifikationen en viktig del av en medieanalys och våra stereotyper säger samtidigt något om vår bild av oss själva. Genom stereotyper drar vi upp en gräns mot det andra och skapar och bibehåller enighet och gemensam identitet inom den egna gruppen. Vi som grupp kan inte existera utan andra grupper; vi behöver gränserna. Vi definierar oss inte sällan som det vi *inte* är, d.v.s. i relation till det som någon annan är.⁴⁴ Ehn och Löfgren uttrycker det som att ”[v]i speglar oss i deras annorlundahet”⁴⁵. Ställer vi oss mot det ”efterblivna” Östeuropa blir vi svenskar duktiga, demokratiska och moderna i jämförelse. I sammanhanget kan man fundera över hur tydligt Ukraina eventuellt framställs som den annorlundahet vi speglar oss i för att tydligare se vår egen nationella identitet genom att distansera oss från det annorlunda.

Min utgångspunkt är att våra stereotyper till stor del grundar sig på den bild media ger oss genom olika återkommande berättelser. Törnquist-Plewa skriver om en ”blixtlamp-effekt” på en nationell stereotyp när något oväntat inträffar som sätter landet i nytt ljus, med polska Solidaritets uppmärksammande som exempel.⁴⁶ Möjligtvis är den ukrainska orange revolutionen ett sådant exempel, då bilden av ett folk eventuellt drastiskt förändrades.

3.3 ”Den Andre”

Edward Said beskriver ”Orienten” som en europeisk uppfinning som har fungerat för att definiera och styrka Europa och genom ”återkommande bilder av det Annorlunda” agera som

⁴¹ Ibid. s. 5, 7.

⁴² Ibid. s. 4, 7f.

⁴³ Ehn & Löfgren (2001) s. 91.

⁴⁴ Törnquist-Plewa (2000) s. 5, 7, 11f; Fairclough (1995) s. 55.

⁴⁵ Ehn & Löfgren (2001) s. 65.

⁴⁶ Törnquist-Plewa (2000) s. 8f.

Europas ”motbild” och ”motidé”.⁴⁷ Hans definition av orientalism är att det är en diskurs och institution som används för att ”göra yttranden om, [...] undervisa om, [...] härska över” Orienten.⁴⁸ Självidentifikationen är central i flera forskares resonemang kring ”den Andre”. Exempelvis Ehn och Löfgren beskriver fenomenet som en ”tudelning där ’vår’ gemenskap definieras av ’deras’ utanförskap”⁴⁹. Statsvetaren Iver B. Neumann menar på ett liknande sätt, i boken *Uses of the Other. “The East” in European Identity Formation*, att ”avgränsning är en aktiv och pågående del i identitetsskapandet” och att det är nödvändigt att avgränsa sig mot vad han benämner ”out-groups” för att bli en del av en ”in-group”.⁵⁰ ”[D]en andre är vad jag själv inte är”, enligt Neumann, som i *Russia and the idea of Europe: a study in Identity and International Relations* beskriver relationen till ”den Andre” – till främlingen – som en relation med ett mysterium.⁵¹

Diskussioner om en tudelning i ett västligt och ett östligt Europa pågår på flera håll. Begreppet ”den Andre” och idén om bilder och motbilder blir därför ett bra komplement till koncepten berättelser och stereotyper i min medieanalys. Saids bild av annorlundahet och begreppet motpol menar jag är applicerbart på relationen mellan det Europa som hör till EU och det Europa som kopplas ihop med forna Sovjetunionen eller nuvarande Ryssland. Exempelvis Neumann beskriver den stora roll som ”Eastern others” spelar för europeisk identitet. Vi i Västeuropa har ofta avgränsat oss mot Östeuropa, som fått representera något kulturellt, ekonomiskt och politiskt lägre stående. Föreställningen om en tydlig kulturgräns är stark i Västeuropa. De östeuropéer som Adolf Hitler kallade *Untermenschen* ses i vissa sammanhang fortfarande som européer med färre rättigheter och som lägre stående på en hierarkisk skala. Sveriges Radios östeuropakorrespondent Kjell-Albin Abrahamsson beskriver detta på ett målande sätt som en ”andens taggtråd mellan väst och öst”, att vi fastnat i en föreställning.⁵² Abrahamsson skriver i artikeln ”Att se upp till, se ner på eller helt enkelt att bara se” om ”skalan av folk att se ned på” där ”[v]issa folk och länder har gott rykte, andra inte”, med följderna att det måste ske väldigt storslagna händelser i dessa länder för att engagemang och rapporteringen ska motsvara omfattningen av intresset för andra områden.⁵³

Hall menar att det vi kallar ”västvärlden” inte är ett geografiskt begrepp utan snarare en historisk konstruktion, vilket är intressant att ha i åtanke då Ukraina geografiskt brukar inkluderas i Europa, men inte alltid kulturellt. Begreppet innebär enligt Hall en sammansättning av föreställningar om länder och kulturer som vi använder som redskap för att avgränsa det västerländska från det icke västerländska, d.v.s. samma princip som Törnquist-Plewas teori om stereotyper som användbara verktyg. Vi använder begreppet västvärlden som jämförelseobjekt och gör även rangordningar och förklarar likheter och olikheter utifrån begreppet.⁵⁴ Den danske kulturforskaren Ifversen har undersökt hur Turkiet i relation till Europa framställs i dansk press och menar att det bland ledande beslutsfattare inom EU pågår en omfattande diskussion om var unionens gränser skall sluta. Enligt Ifversen är unionsmedlemskapet viktigt för att ”bli kvalificerad som europeisk”. Utifrån hans teorier skulle Ukraina som potentiell medlemskandidat i så fall inkluderas i ett helt annat Europa. Ifversen menar att enskilda, gärna från oss avvikande, kulturella företeelser – i hans fall islam i Turkiet – framställs som kärnan i det landets kultur,

⁴⁷ Said (1993) s. 3.

⁴⁸ Ibid. s. 5.

⁴⁹ Ehn & Löfgren (2001) s. 65.

⁵⁰ Neumann (1999) s. 4 [min översättning].

⁵¹ Ibid. s. 16f.

⁵² ”Andens taggtråd delar öst och väst” i *SvD* (040413), Jacobson, Magnus.

⁵³ Abrahamsson (2000) s. 131.

⁵⁴ Robertson (2003) s. 91.

medan en eventuell motsatt utveckling – i Turkiet den sekulära Kemalrörelsen – förtigs eftersom den inte passar in i vår föreställda bild. Ju mer essentiell och renodlad den europeiska kulturen framställs, desto mer utestänger man andra.⁵⁵ Neumanns tes är att f.d. Sovjetunionen ses som lärjunge till den västerländska ekonomin och politiken, d.v.s. att vi är normen och målet de strävar efter. Det perspektivet utgår från väst, d.v.s. handlar om att vi tror att de ser upp till oss, snarare än vilka dessa länder själva anser att de vill efterlikna. Att öst alltmer kommer att likna oss skulle i så fall innebära att vi inte längre kan urskilja oss genom att avgränsa oss mot de andra. Neumann exempelvis menar att öst allt mindre utgör ett hot.⁵⁶ För att nyansera det påståendet vill jag notera dels att Ryssland ofta setts som ett hot i de östeuropeiska länderna, dels att debatten i Sverige de senaste åren vänt mot att åter framhålla ett rustande Ryssland som ett hot, exempelvis i *SvD:s* artikel ”Försvaret reviderar Rysslandshot” eller historikern Kristian Gerners debattinlägg ”Rusta mot ett Ryssland på väg mot fascism”.⁵⁷

4. Kort om Ukrainas historia och samtid

En kort redogörelse över Ukrainas historia kan behövas för förståelsen av exempelvis landets relationer till Ryssland, Sverige och de forna satellitstaterna utifrån historiska, kulturella och språkliga aspekter, men även för att förstå de historiska associationerna i mitt analysmaterial.

På 800-talet uppstod det vidsträckta Kievriket, *Kievrus*, delvis som ett resultat av att de nordiska vikingarna under handelsresor på väg till Bysans mötte de östslaviska folken runt Dnepr. Riket, som 988 kristnades från Bysans och därefter under 1000-talet var en av Europas största stater, kom att bli ett viktigt kultur- och handelscentrum som infogades i en europeisk samhörighet.⁵⁸ Ukrainare, vitryssar och ryssar har därmed ett gemensamt arv kring kultur och östkristendom, även om det pågår en ständig debatt om tolkningsföreträde. På 1200-talet invaderades rikets östra delar av mongoler; de västra delarna undslapp mongolisk invasion men hamnade kort därefter under polsklitauiskt styre. Spår av denna uppdelning mellan intressesfärer bidrar än idag till splittring.

Ökat ukrainskt missnöje och religiösa motsättningar ledde på 1600-talet till att ukrainska kosacker gjorde uppror mot Polen, med förföljelser av polacker och judar som en konsekvens. Det största upproret, som ägde rum 1648, ledde till det så kallade Perejaslavl-avtalet, där ukrainarnas ledare i behov av allierad lovade trohet gentemot Moskva i hopp om att därigenom nå autonom ställning. Dessa förhoppningar grusades när Ukraina därefter delades mellan Ryssland och Polen. Flera försök gjordes för att uppnå självstyre, exempelvis under Ivan Mazepas ledning under stora nordiska kriget i samarbete med Karl XII, vilket dock stoppades 1709 genom slaget vid Poltava.⁵⁹

Redan under Peter den stores tid på 1700-talet var ambitionen att trycka ner det ukrainska och i stället integrera dessa områden i det ryska imperiet och erbjuda ukrainarna att vara en del av Rysslands nationella etniska samhörighet. På 1800-talet intensifierades förryskningen när ryssar vid industrialiseringen flyttade till Ukraina samtidigt som området av Ryssland benämndes ”Lillryssland”. Ryssland förnekade existensen av en unik ukrainsk kultur eller historia eller ett separat språk. På 1700-talet handlade konflikter mellan ukrainare och ryssar om kultur och

⁵⁵ Ifversen (2006a); Ifversen (2006b).

⁵⁶ Neumann (1999) s. 107ff.

⁵⁷ ”Försvaret reviderar Rysslandshot” i *SvD* (070214) ”Rusta mot ett Ryssland på väg mot fascism” i *Expressen* (061201), Gerner, Kristian.

⁵⁸ Nationalencyklopedin, band 10, *Kievrus*.

⁵⁹ Törnquist-Plewa (1996) 505-7; Nationalencyklopedin, band 19, *Ukraina*.

historia, inte om språk. Ett ukrainskt nationellt uppvaknande skedde under första halvan av 1800-talet. Detta sammanföll med att tankar om att ukrainarna kanske skulle ses som ett folk skilt från ryssarna diskuterades, samt att intelligentsian i romantikens tidevarv intresserade sig alltmer för folklöre och språk som markör för att avgränsat ett folk. 1840-talet anses vara den tid då den moderna nationalismen i Ukraina föddes och när den egna identiteten avgränsad mot Ryssland började användas som grund för politiska krav.⁶⁰

1918 utropade Ukraina sig som självständig stat. Vid freden i Riga 1921 blev Ukraina dock åter ett gränsområde då landet i huvudsak delades mellan det återupprättade Polen och det bolsjevikledda Ryssland. 1922 fick östra Ukraina status som sovjetrepublik med utrensningar, kulturell förryskning och omställning till planekonomi som följd. Åren 1932-33 drabbades Ukrainas befolkning hårt av ”den stora svälten”, av de flesta ansedd som orsakad av sovjetmakten. Vid det tyska anfallet mot Polen 1939 annekterades de polskkontrollerade ukrainska områdena av Sovjetunionen. Efter andra världskriget ingick i princip hela det historiska Ukraina i Sovjetunionen. Skillnaderna mellan de industrialiserade och rysk-påverkade områdena å ena sidan och de agrara och nationalistiska västra delarna å andra sidan utjämnades inte under sovjettiden.

1991 blev Ukraina en självständig republik, efter en folkomröstning där över 90% röstat för självständighet. Som faktorer till det ukrainska nationella uppvaknandet och Sovjetunionens sönderfall anges omständigheter som Tjernobylnkatastrofen 1986, Michail Gorbatsjovs glasnostpolitik och förryskningen. När Leonid Kutjma 1994 valdes till president fortsatte han den omfattande omvandlingen av ekonomin, främst genom att fortsätta de privatiseringsreformer som påbörjats vid självständigheten. Parlamentsvalet 1998 innebar framgångar för de vänsterorienterade partierna, vilket försvårade Kutjmas markandsekonomiska reformer. Trots missnöje med Kutjma vann han 1999 års presidentval över kommunistpartiets ledare, eftersom det fanns en folklig rädsla för alltför starka band med Ryssland. Den väst- och reformvänlige centralbankschefen Viktor Jusjtjenko utsågs samma år till regeringschef.⁶¹

När Ukraina ingick i Sovjetunionen bedrev landet handel främst med andra sovjetrepubliker. Efter självständigheten har landet börjat importera varor från andra länder än f.d. sovjetrepubliker, men har haft svårt att etablera sig som exportör. Ukraina var en av Europas största industrinationer, men uppvisade åren efter självständigheten och fram till 2000 produktionsminskningar och försämrad ekonomi. Den ekonomiska uppgången därefter kopplades till Jusjtjenkos reformer och privatiseringar.⁶²

2001 fick president Kutjma politiska problem efter misstankar om inblandning i ett uppmärksammat journalistmord. När Jusjtjenko avsattes samlade han flera partier i oppositionskoalitionen Vårt Ukraina, medan Kutjma övertog posten som premiärminister. I 2002 års parlamentsval fick Jusjtjenkos parti, som beskrevs som högerliberalt och nationalistiskt, revansch genom att bli största parti. Under ledning av Jusjtjenko och Julia Timosjenko ansökte Ukraina om medlemskap i NATO samtidigt som kraven på Kutjmas avgång på grund av att valfusk, inblandning i journalistmord och korruption tilltog.⁶³

⁶⁰ Törnquist-Plewa (1996) 508-415; Nordisk Familjebok, *Ukraina*.

⁶¹ Törnquist-Plewa (1996) 540-3; http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=335030&i_sect_id=A489504&i_history=4&i_rphr=,060505.

⁶² Nationalencyklopedin, band 19, *Ukraina*; http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=335030&i_sect_id=A489504&i_history=4&i_rphr=,060505.

⁶³ Wilson (2005) http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=335030&i_sect_id=A492492&i_history=4&i_rphr=,060505.

I maj 2004 flyttades EU:s gräns 50 mil österut när unionen utvidgas till Ukrainas grannar Polen, Slovakien och Ungern, vilket av EU men även av Ukraina sågs som ett viktigt steg i Ukrainas integration med väst. Den grundlagsändring som skulle ha givit Kutjma rätt att kandidera en tredje gång till presidentposten genomfördes aldrig och i 2004 års presidentval kom valet att stå mellan Viktor Janukovitj och oppositionsledaren och den tidigare premiärministern Jusjtjenko. Janukovitj fick stöd från Kutjma och Ryssland och hade sin främsta väljarbas i de östra landsdelarna, medan Jusjtjenko, som hade korrupsionsbekämpning och EU-samarbete som huvudsakliga valfrågor, stöddes av främst yngre samt befolkningen i de västra landsdelarna och i Kiev. Hösten och vintern 2004 hölls tre val i Ukraina. Den 31 oktober hölls den första valomgången och den 21 november den andra. Efter den senare utropades Janukovitj till president, vilket var starten på det som kom att kallas ”den orange revolutionen”. Två dagar efter andra valomgången omfattade demonstrationerna i Kiev flera hundra tusen. Janukovitjs seger i valet ifrågasattes av oppositionen, EU och Oberoende staters samväld (OSS) vilket ledde till att EU den 25 november fördömde valet och att Ukrainas högsta domstol därefter ogiltigförklarade valet. Omvalet den 26 december utföll till Jusjtjenkos fördel.

I maj 2005 var Kiev värd för Eurovisionsschlagerfestivalen och landets eget bidrag var inspirerat av de politiska sångerna från den orange revolutionen. I januari 2006 uppstod en gaskonflikt mellan Ryssland och Ukraina, då Ryssland ströp gasleveranserna efter att Ukraina protesterat mot slopade prisfördelar. Parlamentsvalet i mars 2006 sågs delvis som en förlust för Jusjtjenko, då hans parti Vårt Ukraina inte blev det största.

Ukraina hade vid den orange revolutionen nått den högsta tillväxtnivån i Europa, men därefter började ekonomin stagnera. Ryssland är fortfarande den viktigaste handelspartnern.⁶⁴ Ukraina är i flera avseenden ett delat land eller ett gränsland. Landets olika delar påverkas av att historiskt sett ha legat under polskt respektive ryskt herravälde, och de två ”landsdelarna” uppvisar olika bakgrund både etniskt, historiskt och kulturellt. En tydlig skillnad märks i vad befolkningen inkluderar i begreppet att vara ukrainare: i väst ligger fokus på språk då detta historiskt varit en viktig avgränsning mot polskan; i östra Ukraina där språket inte är en lika tydlig identitetsmarkör grundar sig den ukrainska identiteten mer på geografiska och historiska släktband inom det ukrainska folket. Befolkningen i Ukraina är främst ortodox, medan det i västra Ukraina finns grekkatolska inslag i tron som för Ukraina närmare den västra formen av kristendom.⁶⁵ Ukraina uppvisar territoriellt sett en varierande grad av nationalism, där uppslutningen bakom nationalistiska partier gradvis ökar västerut, vilket har ett historiskt ursprung. Enligt folkräkningen 2001 utgjorde den till antalet långsamt minskande ”etniska ryska minoriteten” 17 %, medan det samtidigt finns en betydligt större ”rysktalande” grupp där ryska språket är det naturliga förstaspråket.⁶⁶

5. Ukrainas uppgång och fall? – kvantitativ analys

För att få en bild av hur rapporteringens omfattning eventuellt har förändrats under min tidsperiod har jag valt att kvantitativt analysera artikelmaterialen. I mina kvantitativa analyser inkluderar jag artiklar (d.v.s. längre texter som oftast har en signatur), ledartiklar samt notiser som saknar signatur eller kommer från en nyhetsbyrå som exempelvis TT. Jag har valt ut två typer av artiklar där Ukraina ingår.

⁶⁴ ”Avgörande val för Ukraina” i *DI* (041027).

⁶⁵ Törnquist-Plewa (1996) s. 541-3.

⁶⁶ Wilson (2005) s. 33f. [Min översättning av begreppen].

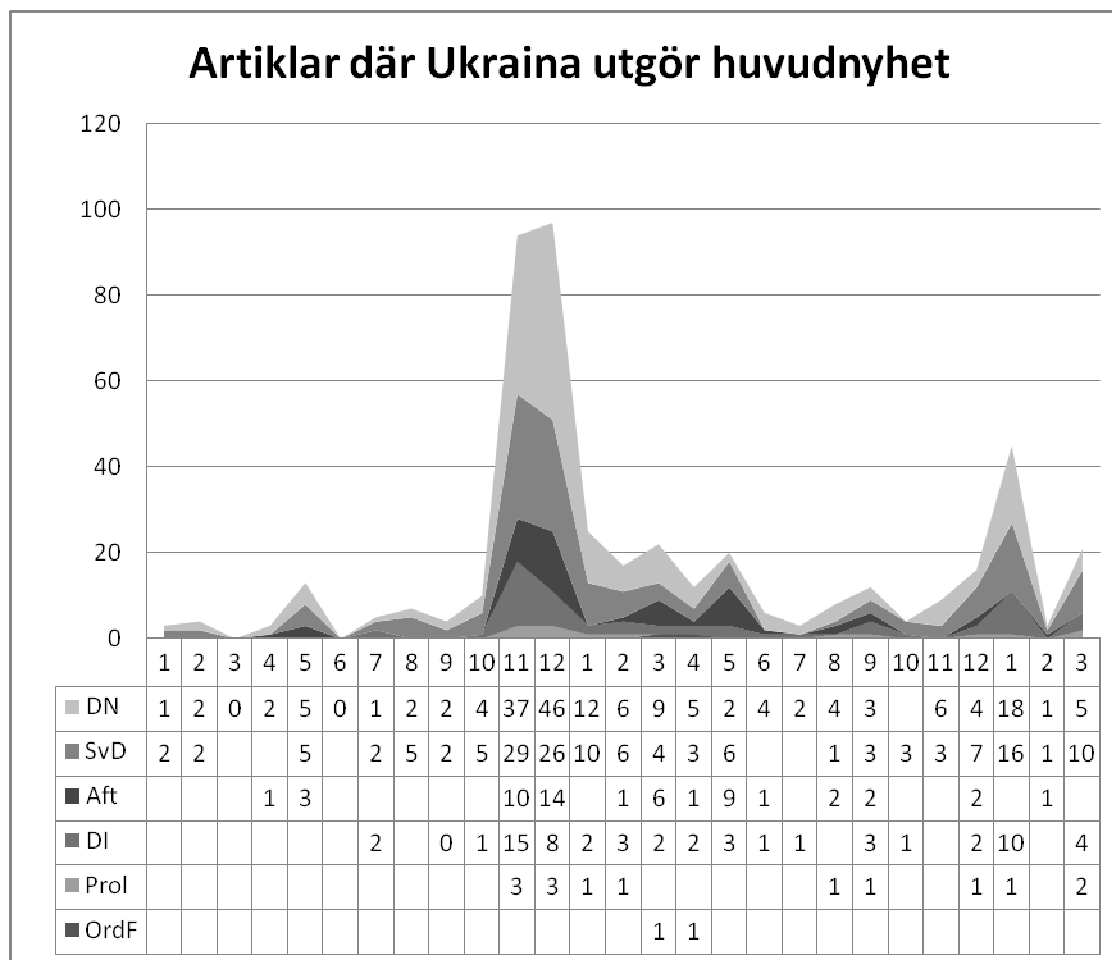

Diagram 1. Perioden januari 2004- mars 2006. Siffrorna 1- 12 motsvarar årets månader med start januari 2004.

Med *Ukraina som huvudnyhet* avses artiklar där det är just Ukraina som diskuteras; en artikel som nämner Ukraina i rubriken men som handlar om Eurovisionsschlagerfestivalen räknas inte med, medan en artikel om en konflikt mellan två parter där Ukraina är den ena inkluderas.

Under ”revolutionsmånaderna” november och december 2004 fanns 191 artiklar där Ukraina utgjorde huvudämne, vilket är nästan lika många som under hela den övriga tiden sammanlagt.

Viktigt att notera är att rapporteringen om Ukraina inte var särskilt omfattande före november 2004. Före den orange revolutionen fanns i genomsnitt fem artiklar per månad med Ukraina som huvudämne, medan perioden därefter i genomsnitt hade 24. Exkluderas november och december 2004 är antalet artiklar ändå 13 per månad under 2005 och 2006. De fyra största topparna i diagrammet utgörs av den orange revolutionen, schlagerfestivalen, gaskonflikten och parlamentsvalet. Vad gäller artiklar där Ukraina utgör huvudämne på ledarplats återfanns dessa nästan uteslutande under november och december 2004 samt någon enstaka kring gaskonflikten 2006.

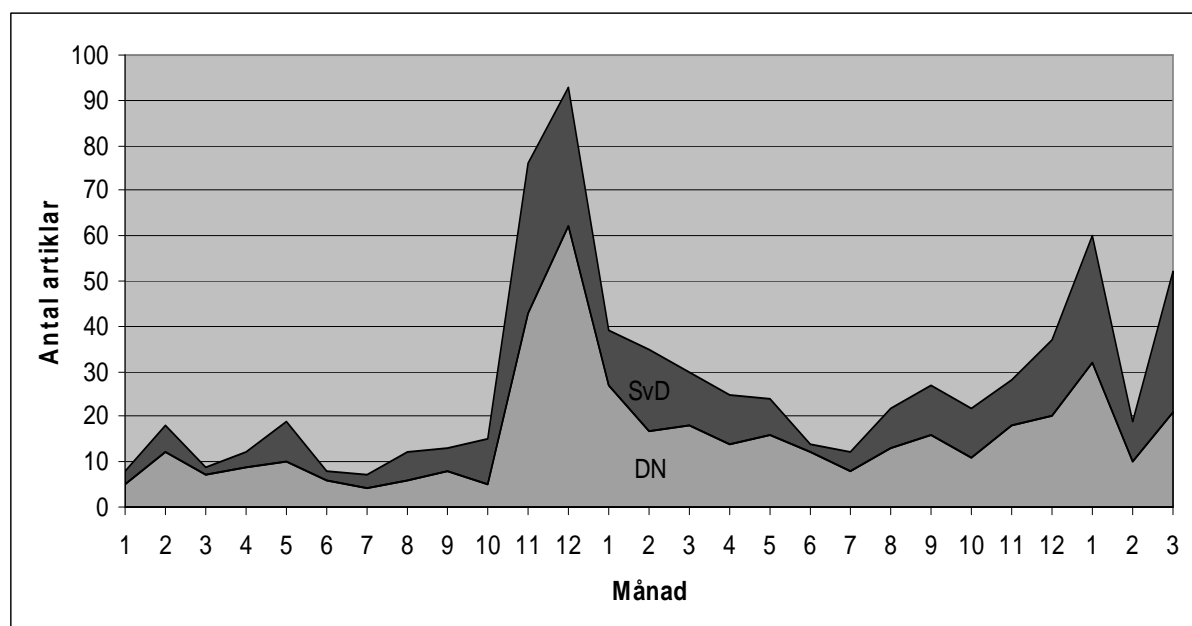

Diagram 2. Relevanta artiklar (DN och SvD) januari 2005- mars 2006

Relevanta artiklar avser rapportering där Ukraina nämns som referens på ett sätt som säger något även om Ukraina. Jag har valt ut *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* för att göra genomgången hanterlig.

Diagrammet visar att Ukraina omnämns oftare efter den orange revolutionen. Landet har blivit en form av referens och det blir vanligare att nämna Ukraina i förbigående. Det handlar ofta om associationer vid folkliga uppror, om EU-utvidgning, ekonomiska investeringar, resereportage och i ökande grad Rysslands utrikespolitik där Ukraina allt oftare blir ett exempel.

Dessa två diagram åskådliggör att rapporteringen om Ukraina, i likhet med en av mina hypoteser, kvantitativt ökade på grund av den orange revolutionen (eller eventuellt rapporteringens karaktär om den) och därefter stannade på en högre nivå. En slutsats man kan dra härav är att intresset från den svenska opinionen ökade p.g.a. den omfattande rapporteringen i kombination med en känsla av sympati eller närhet till det ukrainska folket vid den orange revolutionen. Vi lärde oss mycket nytt om ett land som även fångade ett bestående intresse. Detta ser jag som ett exempel på vad Törnquist-Plewa kallar "blixtlamp-effekt", eftersom något oväntat ledde till att fokus hamnade på Ukraina. Ukraina "blev till" i Sverige genom den orange revolutionen och landet hamnade på vår mentala karta. Törnquist-Plewa skriver att vi lättare ändrar våra stereotyper när "ett folk hamnar i en exceptionell situation", vilket jag diskuterar vidare i den kvalitativa analysen.⁶⁷

Man skulle kunna argumentera mot påståendet om ökad rapportering om Ukraina genom att hävda att det skett fler "stora" nyheter som berört omvärlden efter den orange revolutionen. Dock utgör Ukraina en tydligare referens eller omnämns oftare efter den orange revolutionen även de månader då ingen större händelse inträffade.

⁶⁷ Törnquist-Plewa (2000) s. 8f.

6. Den orange revolutionen som föredöme och referens

6.1 Kvantitativ analys av aktörernas närvaro

För att utröna hur rapporteringen om den orange revolutionen såg ut är en intressant fråga huruvida de två huvudkandidaterna till presidentposten fick likvärdigt utrymme i pressen. Jag har valt tidsperioden 22 oktober 2004 till 5 januari 2005, d.v.s. från tio dagar före ordinarie val fram till tio dagar efter omvalet (då valresultatet var fastställt) för att göra en analys. Jag har valt ut artiklar där någon information framkommer om personerna; de nämns inte bara som oppositionskandidat eller motståndare. Observera att kategorierna inte är ömsesidigt uteslutande.

	DN	SvD	DI	Aft.	Tot.
V. Janukovitj	59	40	15	17	131
V. Jusjtjenko	65	46	20	15	146
L. Kutjma	32	29	9	11	81
J. Timosjenko	5	4	0	0	9
V. Putin	33	27	3	8	71
	194	146	47	51	

Tabell 1. Aktörernas närvaro i dagstidningarna perioden kring den orangea revolutionen.

Även om Jusjtjenkos ”övertag” hamnar utanför den statistiska felmarginalen är skillnaden i antalet artiklar där de två huvudaktörerna omnämns – vilket överraskade mig – ytterst liten. Detta hindrar inte att någon av personerna fått mer utrymme i artiklar där denne omnämns, vilket varit fallet. Jusjtjenko citeras mer, längre textstycken ägnas honom och hans namn ingår oftare i rubriker. Eventuella kvalitativa skillnader i rapporteringen återkommer jag till i kapitel 6.3.

6.2 När pressen väljer sida

Efter att inledningsvis ha beaktat den orange revolutionen kvantitativt, fortsätter analysen nu utifrån kvalitativa metoder. Det är inte min avsikt att avgöra om media förmedlar korrekt information om Ukraina. Jag kan däremot sammanfatta vilka uppfattningar tidningarna erbjuder oss läsare. Alla fyra dagstidningarna uttalar på ledarplats under vintern 2004 sitt stöd för oppositionen, både som en form av demokratisk seger och som den bästa lösningen för Ukraina. *Proletären* kritiserar visserligen oppositionen, men ger inte heller sitt stöd till Janukovitj. Den 22 november, dagen efter andra valomgången, kallar *Aftonbladets* ledare valet för smutsigt⁶⁸ och *DN:s* ledarsida ger sitt stöd till att Jusjtjenkos redan innan valet avslutats ha anklaga valmyndigheten för fusk⁶⁹. ”Nu kan vi andas ut” skriver *DI:s* ledarsida i artikeln ”Nu får vi inte svika Ukraina”⁷⁰, efter att budskapet kommit om att omval skall äga rum. I *SvD* talas i slutet av december om ”skurkarna” som inte ger upp, d.v.s. Janukovitjs läger som inte erkänner sin förlust. Tidningen ger två tänkbara förklaringar: antingen är det ”operation obstruktion” som rensar i både skrivbordslådor och bland hotfulla, numera döda, medarbetare, eller så försöker Janukovitj underminera Jusjtjenkos möjligheter att ändra politik för Ukraina.⁷¹ Fyra dagar efter omvalet, när valresultatet börjar bli uppenbart, framhålls i ledarartikeln ”Nu kan Ukraina börja bygga verklig

⁶⁸ ”Ett smutsigt val” i *Aft.* (041122). Ledare.

⁶⁹ ”Rösträkning” i *DN* (041122) Hedvall, Barbro. Ledare.

⁷⁰ ”Nu får vi inte svika Ukraina” i *DI* (041206). Ledare.

⁷¹ ”Skurkarna ger inte upp” i *SvD* (041231).

demokrati” att både demokratin och närmandet till väst visat sig vara det som segrar.⁷² Just det resonemanget är representativt för en stor del av diskussionen om varför den ena sidan i valet varit den bättre. Diskussionen fokuserar ofta på skillnader mellan öst och väst i syn på och erfarenhet av demokrati. ”Vi” representerar en verklig demokrati, medan ett land som Ukraina emellanåt representerar misslyckade försök att uppnå denna demokrati. Detta stämmer väl med Halls teori om att vi använder västvärldens åsikter (i det här fallet demokratisyn) som utgångspunkt och centralt jämförelseobjekt för att rangordna och förklara olikheter. Denna uppdelning framställs som så naturlig att det i tidningarna faktiskt inte framstår som ett reellt alternativ att stödja Janukovitj.

Tidningarna är genom sina ledarutrymmen som sagt överlag positiva till den orange revolutionen som en demokratisk yttring. Jag förvånas dock under läsningen över de tydliga politiska ställningstaganden som görs även på nyhetsplats på utrikessidorna. Då avser jag inte artiklar som skriver att Jusjtjenko skulle ha vunnit valet den 31 oktober om valfusk inte förelegat eller att det är positivt att den orange revolutionen ledde till ett omval – utan åsikter om vem som bör vinna och varför detta är det bästa för Ukraina. Den genomgående åsikten är att Ryssland är ett hot och väst en möjlighet och att detta bäst bemöts med Jusjtjenko som ledare. I artikeln ”Får rätt Viktor vinna?” – som inte är publicerad på ledarplats – skriver SvD:s reporter att ”[e]n seger för Jusjtjenko innebär att Ukraina får en andra chans”, vilket inte enbart åsyftar att landet genomfört ett mer demokratiskt val utan att landet nu är på rätt väg västerut.⁷³ Då skall man ha i åtanke att SvD på sin hemsida uttryckligen skriver att ”tidningens politiska hållning avspeglas endast på ledarsidan”.⁷⁴ DN använder flera bedömare som enat beskriver Jusjtjenko som ”den enda som garanterar ett fritt och demokratiskt Ukraina i framtiden”⁷⁵ och när Ukrainas schlagerrepresentant Ruslana röstar på Jusjtjenko förklarar rubriken på utrikesartikeln att hon ”lade sin röst på rättvisan”.⁷⁶

Ordfront magasin menar att Ukrainas regering utnyttjades av USA samtidigt som folket, som i dagstidningarna framställdes som spontant demonstrerande, av Ordfront magasin beskrivs som ”bönder i detta spel”.⁷⁷ De så kallade orange manifestationerna döms av Proletären ut som arrangerade; ”Det är inte ’folket’ som demonstrerar, det är Jusjtjenko och hans uppdragsgivare”.⁷⁸ Proletären menar att valet 2004 var välregisserade och skriver exempelvis ”Rösta (sic) folket ’rätt’ blir det demokrati, röstar folket fel är landet odemokratiskt, eller så är det valfusk”.⁷⁹ I ledaren ”Valfusk = fel man vann” är kontentan att USA organiserade och finansierade den så kallade demokratiska oppositionen och att USA och EU accepterar valfusk så länge ”rätt” kandidat vinner. Enligt samma ledare handlade kritiken från väst efter valet inte om valfusk – ”själva valfusket spelar inte någon roll för anklagelserna om valfusk” – utan om att driva genom maktskifte i västlig anda.⁸⁰ Proletären framför härmed en tanke om att det finns en på förhand självklar åsikt som dagstidningarna anammat. Proletären tar inte ställning för någon av kandidaterna, utan snarare mot omvärldens planer för Ukraina. Detta kan ses som ett stereotyp tänkande, med rötter i kalla krigets föreställningar eller stereotyper om en kamp mellan Ryssland och USA, när Proletären framhåller ett land enbart som redskap i två stormaktshänder.

⁷² ”Nu kan Ukraina börja bygga verklig demokrati” i DI (041230), Ledare.

⁷³ ”Får rätt Viktor vinna?” i SvD (041119).

⁷⁴ http://www.svd.se/prenumerera/dinpren_index.asp?nav=fragor#q2,060502.

⁷⁵ ”Mycket jämt val i Ukraina” i DN (041122).

⁷⁶ ”Ruslana lade sin röst på rättvisan” i DN (041127). Hedström, Ingrid.

⁷⁷ ”Spelet om Ukraina” i Ordfr. (050425). Wahlström, Johannes.

⁷⁸ ”Valfusk = fel man vann” i Prol. (nr 49 2004). Ledare.

⁷⁹ ”Omtvistat val i Ukraina” i Prol. (nr 48 2004). Paulov, Patrik.

⁸⁰ ”Valfusk = fel man vann” i Prol. (nr 49 2004). Ledare.

Undantaget *Proletären* och *Ordfront magasin* råder tydlig konsensus i svensk press kring vad som är bäst för Ukraina, vilket är en västlig eller svensk samstämmighet om liberal demokrati. Överlag märks att pressen snabbt ”valde sida” i rapporteringen om den orange revolutionen, som om det för media rörde sig om ett givet och självklart val. Det framförs generellt betydligt mer kritik mot Janukovitjs politik än mot Jusjtjenkos; den förre diskuteras dessutom i termer av fusk och ett klandervärdt förflutet och den senare i sammanhang av demokrati och martyrskap på ett sätt som ofta blir förutsägbart. Man bör i sammanhanget dock minnas att tidningarnas rapportering oftast främst var ett ställningstagande för liberal demokrati och inte för enskilda personer.

Tidningarna tenderar också att tillskriva sin egen roll i den demokratiska kampen en för mig överraskande stor betydelse. I ledaren ”Nu får vi inte svika Ukraina”⁸¹ åsyftar *DI* pressens roll. ”Den orange revolutionen blev framgångsrik mycket till följd av medierna”, skriver *SvD*, vilket i stor utsträckning representerar alla fyra dagstidningarnas inställningar.⁸² Media är ett enormt maktmedel, men man bör i sammanhanget inte glömma att en av dess viktigaste uppgifter är att väcka opinion, även i utländska angelägenheter. Robertsons tes om mediernas *medvetenhet* om sin ökade roll för de bilder vi skapar om andra bekräftas genom pressens sätt att resonera om sin egen roll vid den orange revolutionen.⁸³ Det framförs dock kritik mot pressens rapportering om den orange revolutionen. I *SvD* diskuteras med Ukraina som exempel det faktum att medier omedelbart ökar sin rapportering vid demokratiska revolutioner, men sedan tappar intresset och därmed delvis kan ställas till svars för att länderna återfaller i korruption eller åter blir ”halvdiktaturer”. Ukraina kom vid årsskiftet 2004-2005 på många sätt att bli utgångspunkten för diskussioner om mediernas roll, deras objektivitet och syfte.

”Ukraina är ett av Washingtons och Londons uppvisningsprojekt” skriver *Aftonbladet* i mars 2006.⁸⁴ *Proletären* är i november 2004 kritisk till att valobservatörerna inte har granskat den omfattande inblandningen från väst under valet. Tidningen menar att omvärlden kritiserar hur Ukrainas regering försökte fiffla med antalet röstberättigade i oppositionens starka fästen trots att det är samma metod som Bush använder i USA, samt att statsmakten givit Janukovitj ett medieövertag trots att det enligt tidningen var samma sak som hände i Sverige under EU-omröstningen – men att pressen inte är självgranskande av sin egen roll.⁸⁵ *Proletären* anser även att västländerna alltför mycket blandade sig i frågan om Ukrainas valprocess. Detta skedde enligt tidningen genom tysk- och amerikansfinansierade NGO:s som ”tar emot pengar för att påverka opinionen i ’västlig’ inriktning” och som kommer att ”göra sitt yttersta för att ’bevisa’ valfusk” om ”den av ’väst’ önskade kandidaten” inte vinner.⁸⁶ Tidningen menar i en ledare att ”Ukrainas folk har rätt att välja sin egen väg, utan yttre inblandning”.⁸⁷ *Proletärens* resonemang framstår därmed dels som kritik mot omvärldens allmänna inblandning i Ukraina, dels som kritik mot den orientalism tidningen tycker märks i dagstidningarnas sätt att yttra sig om, undervisa och veta vad som är bäst för en annan del av världen. *Proletären* skriver dock ytterst lite om Rysslands inblandning i Ukrainas politik.

Ordfront magasin beskriver höstmånaderna 2004 som ett schackspel med välförberedda drag och amerikansk finansiering, där journalistkåren kritiserar för att ha låtit sig luras att okritiskt framhålla Jusjtjenko, d.v.s. en form av blint accepterande av en rådande berättelse om den

⁸¹ ”Rakt på sak: Nu får vi inte svika Ukraina” i *DI* (041206) Ledare.

⁸² ”Håll fortsatt koll på Kiev” i *DN* (041222) Hedvall, Barbro. Ledare.

⁸³ Robertson (2003) s. 90.

⁸⁴ ”Köpta nyheter – John Pilger om hov- journalister och en rovgirig regering” i *Aft.* (050613), Pilger, John.

⁸⁵ ”Omtvistat val i Ukraina” i *Prol.* (nr 48 2004) Paulov, Patrik.

⁸⁶ ”Miljonbelopp från USA till stöd för oppositionen” i *Prol.* (nr 48 2004) Lidström, Lars.

⁸⁷ ”Valfusk = fel man vann” i *Prol.* (nr 49 2004) Ledare.

folkliga revolutionen, eller det som Hall benämner naturalisering.⁸⁸ Även om Jusjtjenko – vilket inte hålls för otroligt – skulle valfuska, skulle det inte skapa rubriker eftersom han ”[p]er definition” är ”[e]n demokrat”, skriver *Proletären*, som menar att utgången av den orange revolutionen var förutbestämd.⁸⁹ Därmed avsäger sig *Proletären*, till skillnad från övriga tidningar, den mediemakt Robertson beskriver och anser sig redogöra för händelser som ligger bortom tidningens möjligheter att påverka.

6.3 Dramatiserad rapportering av den orange revolutionen

Rapporteringen före valet i oktober 2004 var så gott som obefintlig; enbart två av tidningarna nämnde ens valet dagarna före valdagen. *DN*:s Michael Winiarski skriver dock redan i maj 2004 att ”som de senaste valen i Ukraina har visat kommer inte makthavarna att låta folkmeningen få genomslag” och menar att den kommande ”[v]alkampanjen kommer at (sic!) bli skoningslös” där han räknar upp förväntade ingredienser i form av smutskastning och snedvridna ekonomiska resurser.⁹⁰ I oktober samma år skrevs i en analys att ”den politiska apatin [är] utbredd”.⁹¹ Uppenbart är att svensk press inte förutspådde den orange revolutionen och att läsarnas kunskaper om Ukraina även torde ha varit tämligen bristfälliga när oroligheterna utbröt.

Den nästan uteslutande förekommande benämningen på händelserna vintern 2004 är ”den orange revolutionen”. I undantagsfall används uttryck som mjuk revolution, omvälvning, sammetsrevolution, kris eller folklig resning. Det kan vara överraskande att det inte förekommit någon diskussion kring valet av begreppet ”revolution” som term, eftersom detta är ett relativt laddat ord för läsaren. Det är tänkbart att revolutionsbegreppet är något vi intuitivt starkt förknippar med Östeuropa och att pressen därför inte närmare reflekterat över ordvalet. Robertson exempelvis påpekar att vi ofta är omedvetna om att vi accepterar vissa ordval och benämningar som naturliga i somliga sammanhang.⁹²

Ukraina var vid tidpunkten för den orange revolutionen enligt mig en tydlig medlem av ”de andra” som plötsligt hamnade i vad Törnquist-Plewa kallar en ”exceptionell situation”. En ”blixtlamp-effekt” uppstod då något oväntat ledde till att fokus hamnade på Ukraina, vilket genom ökad och förändrad rapportering skapade ett bestående intryck i vår svenska bild av landet. Törnquist-Plewa skriver att vi lättare ändrar våra stereotyper när ”ett folk hamnar i en exceptionell situation”⁹³, vilket jag återkommer till i nästa kapitel om de föredömliga ukrainarna. Märkbart är att den orange revolutionen även skapade ett bestående intresse från svensk sida av de ukrainska relationerna, även i frågor som inte hade direkt anknytning till den orange revolutionen.

Rapporteringen var – vilket var mer regel än undantag – dramatiserad och sensationsbetonad, också i de större morgontidningarna. Även det som inte nämns är en del av rapporteringen och media tenderade enligt mig att ”tappa bort” fakta och möjligheten att analysera till förmån för mer sensationella, emotionella och dramatiska aspekter av händelsen. T.ex. talades om ödesval⁹⁴, att ”Ukraina är slagfältet för demokratin”⁹⁵, att ”Ukraina står på randen till revolution”⁹⁶ eller är

⁸⁸ ”Spelet om Ukraina” i *Ordf.* (050425). Wahlström, Johannes.

⁸⁹ ”Valfusk = fel man vann” i *Prol.* (nr 49 2004) Ledare.

⁹⁰ ”Slumrande jätte söker nya vägar” i *DN* (040522) Winiarski, Michael.

⁹¹ ”Lärarna längtar till fornstora dar” i *DN* (041002) Ohlsson, Erik.

⁹² Robertson (2003) s. 93f.

⁹³ Törnquist-Plewa (2000) s. 8f.

⁹⁴ ”Kluvet Ukraina i ödesval” i *DI* (041119) Hansson, Rolf.

⁹⁵ ”Kris i nya grannländer tvingar EU till ändras strategi” i *DN* (041125) Hedström, Ingrid.

⁹⁶ ”Hans ansikte förstördes – på två veckor – Jusjtjenko hånade hans utseende” i *Aft.* (041202).

”på gränsen till inbördeskrig”⁹⁷ och de ofta dramatiska rubrikerna kunde lyda ”*Kutjma varnar för inbördeskrig – Ukrainas president jämför situationen med tiden efter ryska revolutionen*”⁹⁸. Begreppet revolution återkommer ständigt. *Aftonbladet* sammanfattar att den orange revolutionen handlade om ”krav på ett nytt liv, en ny president, ett nytt land”.⁹⁹ Detta är ett utmärkt exempel på vad Gitlin kallar ”media frames”, där den dramatiserade bilden av ett Ukraina i en revolutionssituation var en av de berättelser som rymdes inom ramen för det underförstådda om vad som sker och spelar roll i omvärlden.

Artikeln ”*Tjuv kan bli president i Ukraina*” i *Aftonbladet* är ett exempel på hur huvudpersonerna i dramat utmålas. Där skrivs om Janukovitj: ”Förr stal han damers pälsmössor – och dömdes till fängelse”.¹⁰⁰ Rapporteringen tenderar att bli svartvit: den ena sidan står för frihet, den andra för fullt utbredd korrupktion; Jusjtjenko är EU-förespråkare och Janukovitj är Rysslandsvän. Även om det kan verka drastiskt beskrivet menar jag att tidningarna målat ut en skurk och en folklig hjälte. Jusjtjenko beskrivs dessutom flera gånger som ”revolutionshjälte”. Den bilden förstärktes av effekterna av förgiftningen han utsattes för. *DN* skriver exempelvis i en utrikesartikel att medan ”Jusjtjenko är en djupt övertygad demokrat representerar Janukovitj den auktoritära despoten som är redo att ta till grovt valfusk för att vinna makten”.¹⁰¹ Janukovitj beskrivs i en utrikesanalys som ”okarismatisk”.¹⁰² Liknande beskrivningar av Jusjtjenko finns inte. I en vanlig utrikesartikel skriver *DN:s* Winiarski att Jusjtjenko ”inte kunde undfly sitt öde”; han var ämnad att utmana makteliten.¹⁰³ Om det vid någon tid under den valda undersökningsperioden blev extra tydligt att nyanserna avtog i rapporteringen, var det under höstmånaderna 2004. Här skulle man i Gitlins anda kunna varna för att läsarna för blint litar på att tidningarnas rapportering är objektiv. I sammanhanget ser jag dock vikten av att minnas två saker. Det första är att vi, som Törnquist-Plewa skriver, använder förenklingar och stereotyper för att kunna hantera information. Det andra är att den orange revolutionen var en situation där vi visste ovanligt lite om landet i förväg, med följden att stereotyperna blev tydligare. Journalisten Mika Larsson menar att stereotyperna är det vi tar till först när vi möter det främmande och att nyanserna kommer först senare när vi bekantat oss med det tidigare okända. Hennes poäng är att den nya bekantskapen är en läroprocess, men att vi alltid börjar i stereotypa bilder som är ”formade i brist på kontakt” men som används som vad hon kallar ”filtreringsfilter”.¹⁰⁴

Generellt är det ont om bakgrundsbeskrivningar förutom ett fåtal ofta förekommande referenser till sovjettiden eller diskussioner om framtiden. När det rapporteras om den orange revolutionen är den ofta en isolerad händelse med fokus på det som sker just nu, t.ex. genom reportage från Frihetstorget i Kiev. Uppföljningen av händelserna visade sig dock bli ganska omfattande; media tappade inte intresset och tidningarna ökar efter hand antalet utsända reportrar på plats i Ukraina.

⁹⁷ ”Den svenska småsolkighetens betydelse” i *DN* (041129) Ledare.

⁹⁸ ”Kutjma varnar för inbördeskrig – Ukrainas avgående president jämför situationen med tiden efter ryska revolutionen” i *SvD* (041125).

⁹⁹ ”Min pojkdrom har blivit sann” i *Aft.* (050507) Sohlström, Per-Iwar.

¹⁰⁰ ”Tjuv kan bli president i Ukraina” i *Aft.* (041115).

¹⁰¹ ”Motvillig hjälte Ukrainas nya ansikte. Viktor Jusjtjenko är byråkraten som blev världskändis på en vecka.” i *DN* (041127) Winiarski, Michael.

¹⁰² ”Analys: Oppositionen tog ledningen i Ukraina. Jusjtjenko och Janukovitj till andra avgörande valomgång.” i *DN* (041101) Winiarski, Michael.

¹⁰³ ”Motvillig hjälte Ukrainas nya ansikte. Viktor Jusjtjenko är byråkraten som blev världskändis på en vecka.” i *DN* (041127) Winiarski, Michael.

¹⁰⁴ Larsson (2000) s. 140f.

6.4 Den föredömliga revolutionen av det modiga folket

En läsning av ett stort antal artiklar från tiden kring den orange revolutionen framstår händelseutvecklingen som en riktig hjältesaga, där den svage kämpar i motvind och slutligen segrar till de allt fler anhängarnas jubel. I februari 2004 döms möjligheten för ett ”georgiskt scenario” i Ukraina ut; en ukrainare citeras som menar att man dock ”av erfarenhet [vet] att det inte går att mobilisera en kritisk massa på gatorna”.¹⁰⁵ Mot slutet av 2004 skriver tidningarna istället att ”Ukrainas folk trotsade vardagens kyla” och att deras ”envishet och mod stoppade fuskvalet”.¹⁰⁶

Ukrainarna förvandlades under den valda tidsperioden till ett modigt folk som framställdes som ett föredöme för andra, även för oss i Sverige. Exempelvis går det under rubriken ”*Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar*” i *Aftonbladet* att läsa att ”genom dem ser vi också plötsligt oss själva; vi skulle kunna förverkliga våra drömmar”.¹⁰⁷ ”Ukrainas sak är också vår. Det är också våra värden som striden handlar om: rätten till frihet” skriver *SvD:s* ledarsida.¹⁰⁸ Flera artiklar framställer svenskarna som ett folk som i relation till ukrainarna verkar ha slutat kämpa och *Aftonbladet* skriver att politiken idag i Sverige skulle behöva mer ”äkta engagemang” som i Ukraina.¹⁰⁹ *Aftonbladet* skriver att ”[d]en folkliga mobiliseringen som sker i [...] Ukraina är en påminnelse även för oss. Den som vill ha demokrati måste också vara beredd att försvara den”.¹¹⁰ Denna framställning säger givetvis något om vår bild av oss själva. Żmuda-Trzebiatowska menar att vår egen identitet ofta blir den primära som rapporteringen utgår ifrån, vilket stämmer väl i artiklar som diskuterar Ukrainas demokratikamp. Målet för nyhetsrapporteringen blir enligt Żmuda-Trzebiatowska att skapa gemenskaper vi kan identifiera oss med och en kamp för demokrati skulle kunna vara en sådan gemenskap vi har lätt att relatera till.¹¹¹ Vi speglar oss visserligen som Ehn och Löfgren säger i deras annorlundahet, men i det här fallet tenderar denna jämförelse att utfalla till ”den Andres” fördel, medan vi däremot upphört att försvara våra demokratiideal.¹¹² Neumann beskrev 1999 forna Sovjetunionen som lärjunge till västerländsk ekonomi och politik och som en del av världen som allt mer kommer att likna oss. Han menar samtidigt att öst allt mindre utgör ett hot mot oss. Ukraina som ”öst” i Europa och i svensk press framställs som ett minskande hot: de är inte längre så annorlunda utan strävar mot samma mål.¹¹³

Den orange revolutionen framställs som ett föredöme även för övriga forna sovjetrepubliker. Tidningarna skriver att Ukrainas protester skrämmer ledarna i Vitryssland och dagstidningarnas åsikter är att liknande resningar i andra länder vore önskvärda. Exempelvis *Aftonbladets* ledarsida framhåller att det ”folkliga engagemanget ger hopp också för förändringar i Vitryssland och Ryssland”¹¹⁴ och *DI* har i mars 2006 en ledarartikel med rubriken ”*Ukraina visar Vitryssland vägen*”.¹¹⁵ I december 2004 skriver *SvD* att ”ukrainarna har bevisat att det går att bryta ny mark”, till skillnad från i de flesta forna satellitstaterna där ”[d]et kommunistiska arvet från forna

¹⁰⁵ ”Moskva slår vakt om imperiet” i *DN* (040206) Winiarski, Michael.

¹⁰⁶ ”Höj rösten mot Moskva” i *Aft.* (041205).

¹⁰⁷ ”Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar” i *Aft.* (041205).

¹⁰⁸ ”Låt inte Putinridån gå ned” i *SvD* (041127).

¹⁰⁹ ”Lägg ner – eller förnya” i *Aft.* (050502) Söderberg, Christer.

¹¹⁰ ”Vem ska försvara den svenska demokratin?” i *Aft.* (041127).

¹¹¹ Robertson (2003) s. 90-2.

¹¹² Ehn & Löfgren (2001) s. 65.

¹¹³ Neumann (1999) s. 107-9.

¹¹⁴ ”Svik inte Ukraina” i *Aft.* (041227).

¹¹⁵ ”Ukraina visar Vitryssland vägen” i *DI* (060325) Ledare.

Sovjetunionen är mäktigt och lever kvar”.¹¹⁶ Det var i december 2004 som bilden av de kämpande ukrainarna verkligen slog igenom i svensk press. Detta går att se som uppkomsten av en ny stereotyp där en blixtlamp-effekt gjort att vi snabbare och lättare förändrat vår bild av ett folk. Den här gången är öst dock ett föredöme, och inte alls lägre stående som i Sids teorier, då den nya bilden av ukrainaren utmålar denna som ett ideal snarare än ett offer.

I *DN* skrivs att ”det är viktigt att se att det för dem [ukrainarna] främst handlar om bättre villkor för livet i Ukraina, inte om internationell politik”.¹¹⁷ Detta är faktiskt ett av få exempel dels på ett försök att skapa förståelse för hurvida konflikten verkligen var viktig för vanliga ukrainares vardagsliv, dels att nyansera att ukrainarna inte anser att de representerar ett beundransvärt initiativ i Europa. *SvD*:s reporter återbesökte i mars 2006 den kvinna som han intervjuade vintern 2004 när hon deltog i den orange revolutionen. Jusjtjenko sågs 2004 som ”Frälsaren”, men ”glansen på bilderna” som hänger på kvinnans väggar ”har försvunnit”. Reportern redogjorde för kvinnans uppostringar för att i flera år före den orange revolutionen demonstrera för Jusjtjenko och reportern menar att det ”är omöjligt att inte känna starkt medlidande” med henne och hennes besvikelse.¹¹⁸ Ukraina som land framställs 2006 ibland som offer under en korrupt maktelit, men bilden av den kämpande – och segrande – ukrainaren är fortfarande stark. Den orange revolutionen framstår ännu tydligare som ett beundransvärt *folkligt* initiativ, när tidningarna efterhand alltmer fördömer Jusjtjenkos misslyckanden. Det är genomgående i tidningarna med formuleringar som att ”[v]äljarna i Ukraina har tydligt visat”¹¹⁹ och ukrainarna beskrivs som ”känsliga för storebrorsfasoner från Moskva”¹²⁰. Ukrainas folk beskrivs ofta som att de strävar västerut – på ett sätt som ibland framstår som onyanserat, eftersom långt ifrån alla ukrainare önskar närmare band med EU – men hindras av makteliten, byråkratin eller Ryssland. Överlag framställdes ukrainarna som ett homogent kämpande folk och den orange revolutionen snarast som en massrörelse som få stod utanför. Sällan nämns att även Janukovitj hade stort stöd. Törnquist-Plewa skriver att nationella stereotyper uppstår när en nation skildrar medlemmarna i en annan genom fokus på några få egenskaper eller beteenden som sedan får representera helheten.¹²¹ Detta är vad svensk press gör när fokus i beskrivningen av ukrainarna ligger på kampen som massrörelse och ett allomfattande ställningstagande mot öst. Att ofta undgå att nämna Janukovitjs stöd, påminner om det Ifversen skriver om den danska rapporteringen om Turkiet, där en relativt omfattande politisk rörelse förtigs, eftersom den inte passade in i den danska nationens bild av en annan nation.

I mars 2006 skriver tidningarna att ”[l]uften har gått ur revolutionen likt en pysande ballong”¹²², ”den orangea glöden [har] falnat”¹²³, ”[o]range är inte längre färgen i Ukraina” och *DN* menar på ledarplats att ”åtskilligt av hoppet [har] svalnat” i Ukraina¹²⁴. Kritiken mot Ukrainas politiska situation är begränsad till ett par månader före parlamentsvalet i mars 2006. För första gången framförs konkret kritik mot Jusjtjenko som bland annat anklagas för ”Gorbatjovsyndromet”, d.v.s. att vara mer populär i väst än på hemmaplan.¹²⁵ Tidningarna varnar

¹¹⁶ ”Folket tvingade makten på knä” i *SvD* (041204).

¹¹⁷ ”Håll fortsatt koll på Kiev” i *DN* (041222) Hedvall, Barbro. Ledare.

¹¹⁸ ”Bilderna på Viktor” i *SvD* (060326).

¹¹⁹ ”Ukraina måste välja sin framtid” i *DN* (041125) Ledare.

¹²⁰ ”Analys: Oppositionen tog ledningen i Ukraina. Jusjtjenko och Janukovitj till andra avgörande valomgång.” i *DN* (041101) Winiarski, Michael.

¹²¹ Törnquist-Plewa (2000) s. 2f.

¹²² ”Bilderna på Viktor” i *SvD* (060326).

¹²³ ”Färgstark valkamp i Ukraina” i *SvD* (060324).

¹²⁴ ”Orange är inte längre färgen i Ukraina” i *DN* (060301) Ledare.

¹²⁵ *Ibid.*

alltmer för att Ukraina tappar fart i den positiva utveckling som 2005 innebar. Dagarna före parlamentsvalet beskrivs detta i alla dagstidningarna som ett slutprov i demokrati; det är nu Ukraina skall bevisa om ”orange revolutionen var början på en ny tid”.¹²⁶ Vad som är anmärkningsvärt är att det är Ukraina som *stat* som kritiseras, medan *folket* fortfarande lyfts fram som ett positivt element i Ukraina.

Trots rapportering av det slaget är min slutsats att pressen vid den orange revolutionen skapade en bestående positiv bild av Ukraina – och då i synnerhet Ukrainas folk – som inte nämnvärt svärtades ned kring parlamentsvalet 2006. Kritiken 2006 riktades mot staten, ”storebror Ryssland” eller makteliten, medan folket på något sätt redan bevisat var de stod i ”frågan” om demokrati. Tidningarna framhåller ofta att revolutionen i Ukraina skrämmer regimen, som om kampen stod mellan ledare och folk. Det var som om pressen bestämde sig vintern 2004 att Ukraina tagit ett så pass stort steg i ”rätt” riktning att man därefter har en positiv bild av Ukraina. Tidningarna är noga med att framhålla valsäkerhet, öppenhet, minskad censur inom media och det folkliga deltagandet i samhället som den orange revolutionen ledde till. En av de sista dagarna under den tidsperiod som var föremål för min undersökning, d.v.s. kort efter parlamentsvalet, tillskrivs Ukraina åter visst hopp, som i *SvD* beskrivs som att ”hela Ukraina har visat sin övertygelse för en demokratisk process”.¹²⁷

6.5 Orange som referens

Ukraina framstår allt tydligare som en given referens i samband med folkliga protester mot regimer. Hela artiklar ägnas åt att jämföra förutsättningarna för att protesterna skulle lyckas i Ukraina och Vitryssland. I utrikesartikeln ”*Vem står på tur*” skrivs om ”den orange smittan från Ukraina” som sprider sig i forna sovjetrepubliker¹²⁸ och en utrikesartikel från 2005 menar att ”Ukrainas revolution ger eko i centralasiatiska länder [där] Kirgisistan (sic!) kan bli nästa dominobricka som faller”.¹²⁹

Aftonbladet skriver att ”den ukrainska demokratirörelsen” har ”satt färgen orange på omvärldens näthinnor”.¹³⁰ Färgen orange har alltså även fått en symbolisk betydelse. Svenske moderatledaren Fredrik Reinfeldt citeras iförd orange slips och när tiden för de svenska orange pensionskuverten är inne associerar tidningarna till Ukraina. Det är vanligt att skriva att Eurovisionsschlagerfestivalen skall äga rum i det orangefärgade Kiev, även om artikeln därefter enbart diskuterar musikbidragen.¹³¹

Den orange revolutionen har också blivit en tacksam metafor för politiker. Fredrik Reinfeldt t.ex. beskrivs ibland som en politiker som ”för samma kamp som demokratirörelsen i Ukraina” enligt *Aftonbladet*.¹³² Detta återkommande refererande till det orange går att se som en form av sympati för de ukrainska protesterna, men även som ett resultat av att rapporteringen om ett land fokuserat mestadels på en enda händelse.

¹²⁶ ”Utrikespolitik med fel fokus” i *DN* (060216) Ledare.

¹²⁷ ”Svårt att välja partner för Ukrainas president” i *SvD* (050328).

¹²⁸ ”Vem står på tur?” i *DN* (041219).

¹²⁹ ”Ukrainas revolution ger eko i centralasiatiska länder. Kirgisistan (sic!) kan bli nästa dominobricka som faller” i *DN* (050131) Winiarski, Michael.

¹³⁰ ”Locka Ukraina med plats i EU” i *Aft.* (041226) Ahlin, Urban.

¹³¹ ”Klick! Håll koll på Kiev” i *Aft.* (050520) Amcoff, Jorunn.

¹³² ”Fredag” i *Aft.* (050413) Svenning, Olle.

7. ”Den Andre” – Ukraina och omvärlden

7.1. Öst eller väst – Ryssland eller Europa?

7.1.1 Omdiskuterad fråga

I februari 2004 skriver *DN*, på ett ytterst representativt sätt för början av min analysperiod, om floden Bug som efter östutvidgningen kommer att bli en ”skärningslinje mellan det välmående framåtsträvande EU och de instabila fattiga östländerna under Moskvas intressesfär”.¹³³ Ukraina framställs vid denna tidpunkt antingen som en del av en östlig gemenskap eller som en gräns mellan två sfärer. Frågan om Ukrainas relationer med öst och väst är en ständigt omskriven och omdiskuterad fråga under min analysperiod. Detta är en debatt som är betydligt mer omfattande än jag förväntat mig, och som inte nämndes som en av mina i förväg nedtecknade hypoteser. Få artiklar behandlar Ukraina utan att på något sätt placera landet och artikelämnet i en kontext gentemot Ryssland eller Europa¹³⁴, eller utan att försöka inkorporera Ukraina i en östlig eller västlig gemenskap. Den kvantitativa analysen som gjordes i kapitel fem om olika aktörers närvaro i pressen visade att Vladimir Putin omnämns i ungefär varannan artikel som rör den politiska situationen i Ukraina tiden kring den orange revolutionen. Det behov bland EU:s beslutsfattare att definiera Europas gränser som Ifversen diskuterar, eller den ”andens taggtråd mellan väst och öst” som Abrahamsson skriver om, framträder tydligt i tidningarnas behov av att placera Ukraina antingen bland ”dem” eller med ”oss”.¹³⁵ Skildringen av Ukraina i ständig kontrast till öst och väst är en berättelse som accepteras som tongivande och återkommande. Jag förvånas dock över hur få artiklar som berör Ukraina i relation till de övriga forna satellitstaterna eller övriga grannländer. Exempelvis nämns Polen bara ett par gånger som betydelsefull granne, förebild och som ombud för Ukrainas räkning i EU.

DN:s Winiarski skriver i maj 2004 att Ukrainas ”identitet är diffus: ska man höra ihop med Ryssland eller söka sig till Europa?” och menar att EU genom östutvidgningen fått fullt upp med andra bekymmer och att den ”slumrande jätten [Ukraina] alltmer glidit ut i det europeiska medvetandets marginal”.¹³⁶ Det som svensk press därefter uppvisar under min analysperiod är en långsamt förändrad inställning dels till Ukrainas betydelse i Europa, dels landets placering och roll i Europa, där Ukraina inte längre är någon slumrande jätte.

Frågan om Ukrainas identitet, då ofta i relation till Ryssland, tillskrivs både stor betydelse och dramatik, främst månaderna kring den orange revolutionen. ”För eller emot Europa, det är valets huvudfråga” skriver *DI* om den stundande första valomgången i oktober¹³⁷ och *DN* anser att det finns anledning för benämningen ”ödesval”¹³⁸, eftersom valet handlar om ifall Ukraina skall vara en del av Europa eller närma sig Ryssland. Inför andra valomgången beskriver *DN* situationen som en ”strid mellan väst och öst”¹³⁹ där det avgörs om Ukraina skall ”närma sig det övriga Europa eller fortsätta vidare in i underkastelse under Moskva”¹⁴⁰ och i artikeln ”*Klivet Ukraina i*

¹³³ ”EU:s utvidgning/77 dagar kvar: Floden som skiljer fattiga från rika” i *DN* (040214) Ohlsson, Erik.

¹³⁴ Ryssland framhålls alltså i princip aldrig som en del av Europa.

¹³⁵ http://www.svd.se/dynamiskt/idag/did_7278786.asp, 060420.

¹³⁶ ”Slumrande jätte söker nya vägar” i *DN* (040522) Winiarski, Michael.

¹³⁷ ”Avgörande val för Ukraina” i *DI* (041027) Hansson, Rolf.

¹³⁸ ”Avgörande vägval för Ukraina. Rysslandsvännen Janukovitj har kommit ikapp EU-förespråkaren Jusjtjenko. inför valet på söndag” i *DN* (041029) Ohlsson, Erik.

¹³⁹ ”Knapp vinst för Jusjtjenko i Ukraina” i *DN* (041111) TT/AFP.

¹⁴⁰ ”Analys: Oppositionen tog ledningen i Ukraina. Jusjtjenko och Janukovitj till andra avgörande valomgång.” i *DN* (041101) Winiarski, Michael.

ödesval” i *DI* beskrivs den stundande andra valomgången i november som att Ukraina ”väljer [...] mellan öst och väst i ett presidentval som har delat landet”¹⁴¹. Det land som i början av 2004 betecknats som ett östligt land eller ibland ett gränsland står vintern 2004 inför ett vägval. Landet är inte längre öst, men inte heller väst. Samtidigt har tanken om Ukraina som ett *fortsatt* gränsland upphört; benämningen gränsland framstår inte längre som ett framtida alternativ, även om man fortfarande befinner sig där. Antingen är man med i Europa eller inte och den återkommande frågan är vilket Ukrainas folk kommer att välja.

7.1.2 Relationerna med Ryssland

DN skriver efter andra valomgången, när protesterna tilltagit, i ledarartikeln ”Ukraina måste välja sin framtid” att Ukraina ”sakta med säkert seglar västerut”¹⁴². Detta beskrivs som ett hot mot Rysslands ställning och identitet. *Aftonbladet* anser att Putin ”är trogen de gamla imperietraditionerna” och därför inte räknar Ukraina ”som oberoende utan som det ’nära utlandet’, en gammal sovjetrepublik som skall fogas in i den ryska maktsfären”¹⁴³. I slutet av november ser Putin enligt *DN* ”Ukraina som ett ’sista fäste’ för rysk dominans”¹⁴⁴ och *DN* skriver i en analys att Moskva anser Jusjtjenko vara ”’aggressivt antirysk’ och därför till varje pris måste stoppas”¹⁴⁵. Relationerna till Ryssland beskrivs generellt dramatiskt med många associationer till sovjettid och kallt krig. *Proletären* anser att valet i november 2004 visserligen handlade om två konkurrerande inställningar inom landet, men att valet ”framförallt handlar [...] om Rysslands försök att behålla inflytande i regionen samt USA:s strävan att ringa in Ryssland och än mer vidga sin maktsfär”¹⁴⁶. Även *Ordfront magasin* talar om USA i termer av ”USA:s världspolitiska schackstrategi för Ukraina”¹⁴⁷. I dagstidningarna däremot nämns inte USA i samband med konflikten mellan Ryssland och Ukraina.

DN skriver på ledarplats: ”Demonstranterna med de orangefärgade banden har emellertid krävt rättvisa val och en icke korrupt regim och många av dem ser mot väst och EU med förhoppningar och längtan”¹⁴⁸. Ukrainas folk beskrivs, vilket tidigare nämnts, som en tämligen homogen grupp som förespråkar västorientering. Genomgående i dagstidningarna framhålls att Ryssland inte ger samma framtidsmöjligheter för ukrainarna som väst gör och att det ukrainska folkets eventuella fortsatta kamp under den orange revolutionen utgör ett hot mot rysk dominans i regionen.

Ukrainas orange revolution beskrivs också som en faktor som satt Rysslands och västs relationer på prov med artiklar som ”Ryssland och EU oeniga om Ukraina”¹⁴⁹ och ”Sprickan mellan EU och Ryssland den djupaste sedan kalla kriget”¹⁵⁰. *DN* skriver på en ledarsida i november 2004 att Ryssland och västvärlden för första gången sedan kalla kriget blivit öppna med sina politiska avsikter. I detta sammanhang hamnar Ukraina mellan dessa båda intressesfärer.¹⁵¹

¹⁴¹ ”Kluset Ukraina i ödesval” i *DI* (041119) Hansson, Rolf.

¹⁴² ”Ukraina måste få välja sin framtid” i *DN* (041125) Ledare.

¹⁴³ ”Vem ska försvara den svenska demokratin?” i *Aft.* (041127)

¹⁴⁴ ”Sprickan mellan EU och Ryssland den djupaste sedan kalla kriget” i *DN* (041128) Albons, Bengt.

¹⁴⁵ ”Analys: Oppositionen tog ledningen i Ukraina. Jusjtjenko och Janukovitj till andra avgörande valomgång.” i *DN* (041101) Winiarski, Michael.

¹⁴⁶ ”Omtvistat val i Ukraina” i *Prol.* (nr 48 2004), Paulov, Patrik.

¹⁴⁷ ”Spelet om Ukraina” i *Ordf.* (050425). Wahlström, Johannes.

¹⁴⁸ ”Håll fortsatt koll på Kiev” i *DN* (041222) Hedvall, Barbro. Ledare.

¹⁴⁹ ”Ryssland och EU oeniga om Ukraina” i *DN* (041126) Boe, Ingrid.

¹⁵⁰ ”Sprickan mellan EU och Ryssland den djupaste sedan kalla kriget” i *DN* (041128) Albons, Bengt.

¹⁵¹ ”Ukraina måste få välja sin framtid” i *DN* (041125) Ledare.

Formuleringar som framhåller Ukraina som ett viktigt område, exempelvis ”Ukraina är ett nyckelland mellan öst och väst”¹⁵², blev vanliga senhösten och vintern 2004. Ukraina var inte längre den slumrade jätte det skrevs om i februari 2004, utan snarare en komponent i de tongivande ländernas politiska strategier. Men Ukraina framställs inte som en bricka i ett stormaktsspel, utan oftast som en aktör med egen kraft att påverka situationen. *DN* menar i en analys i november 2004 att Ukraina lyft upp konflikter mellan Ryssland och EU till ytan och att utgången i Ukraina är avgörande för de båda ”stormakternas” fortsatta relationer.¹⁵³

Ukraina och Ryssland beskrivs genomgående som ömsesidigt viktiga för varandra, men främst beskrivs Ryssland som den behövande. En *DN*-ledare menar att ”blotta tanken på att [Ukraina] skulle segla i väg mot EU eller NATO är en mardröm i Kreml”.¹⁵⁴ Janukovitj har ”stöd från Ryssland som behöver en buffertzonen mellan sitt imperium och EU:s östutvidgning”.¹⁵⁵ *Ordfront magasin* beskriver Ukraina som en ”pusselbit i Rysslands fortsatta stormaktsambitioner”; utan Ukraina upphör Ryssland att vara ett eurasiskt rike.¹⁵⁶ Föreställningen i svensk press om ett Ryssland med imperiala tankar eller stormaktsambitioner om Europa är stark och tidningarna förmedlar en enhetlig bild av Rysslands oböjliga hållning i ”den ukrainska frågan”. Ryssland framställs som i behov av ett Ukraina inom sin intressesfär av politiska skäl, men dessutom som beroende av Ukrainas lojalitet för den egna ryska identiteten.

Samtidigt förmedlas en bild av att Ryssland har ett stort inflytande över Ukrainas politik. I ledarartikeln ”Höj rösten mot Moskva” menar *Aftonbladet* att ”[h]ur det går i Ukraina avgörs i Kreml”¹⁵⁷ och *SvD* skriver i slutet av november 2004 i artikeln ”Ukrainas framtid avgörs i Moskva” om Rysslands starka roll, vilket väl sammanfattar den svenska bilden av Rysslands inflytande över Ukraina.¹⁵⁸ Mot slutet av den orange revolutionen skrivs dock att ”[n]ågot gick fel i Kremels plan för Ukraina” och Ryssland framhålls allt mer som förloraren ju längre tiden går under året 2005.¹⁵⁹ Ukraina framställs som en politisk fråga på hög nivå som måste hanteras väl av Ryssland, för att inte landet skall förlora anseende både i Europa och internationellt. *DN* skriver i en analys att ”Ukraina är ett slags lackmustest för vad för slags stat Ryssland håller på att bli”¹⁶⁰ och i en utrikesartikel att ett västorienterat Ukraina inom Rysslands sfär innebär prestige för den senare.¹⁶¹ I en analys i *DN* skrivs att Rysslands agerande under Ukrainas val bekräftat Ukrainas ”historiska misstro mot Moskva”.¹⁶² Agerandet vid den orange revolutionen men även gaskonflikten beskrivs som avgörande för båda länderna.

7.1.3 Konkret delning av landet

Föreställningen om att Ukraina upplever ett reellt hot att sönderfalla i två länder återkommer i tidningarna. Diskussionen om Ukrainas splittring stämmer däremot inte riktigt med den övergripande bilden av ett Ukraina på väg västerut. Med rubriker som ”*Delar av Ukraina hotar bryta*

¹⁵² ”Höj rösten mot Moskva” i *Aft.* (041205).

¹⁵³ ”Sprickan mellan EU och Ryssland den djupaste sedan kalla kriget” i *DN* (041128) Albons, Bengt.

¹⁵⁴ ”Per Ahlin: Ryssland har styr fel i Ukraina.” i *DN* (041127) Ahlin, Per. Ledare.

¹⁵⁵ ”Nytt hot: Ukraina kan delas” i *Aft.* (041129).

¹⁵⁶ ”Spelet om Ukraina” i *Ordf.* (050425). Wahlström, Johannes.

¹⁵⁷ ”Höj rösten mot Moskva” i *Aft.* (041205).

¹⁵⁸ ”Ukrainas framtid avgörs i Moskva” i *SvD* (041130).

¹⁵⁹ ”Något gick fel i Kremels plan för Ukraina i *DN* (041129) Winiarski, Michael.

¹⁶⁰ ”Kris i nya grannländer tvingar EU till ändrad strategi” i *DN* (041125) Hedström, Ingrid.

¹⁶¹ ”Ryssland och EU oeniga om Ukraina” i *DN* (041126) Boe, Ingrid.

¹⁶² ”Kris i nya grannländer tvingar EU till ändrad strategi” i *DN* (041125) Hedström, Ingrid.

*sig ut [...]*¹⁶³ och ”Nytt hot: Ukraina kan delas”¹⁶⁴ dramatiseras bilden av ett heterogent Ukraina, tydligt uppdelat mellan en västlig och en östlig del. *DN* skriver på ledarplats att ”[i]dag ter sig Ukraina hotande nära att sprängas sönder”¹⁶⁵ medan tidningen förvånande nog även på utrikesplats menar att ”[d]et finns en reell fara för att den unga staten Ukraina sprängs i stycken och att ”en demokratisk revolution” kan förväntas till ett ”nationellt sammanbrott”¹⁶⁶.

Detta visar på bristande kunskaper om det splittrade Ukraina. Ukrainaforskaren Andrew Wilson, bland många andra, ansåg att det aldrig förelåg någon risk för en delning.¹⁶⁷ I rapporteringen förekommer få bakgrundsbeskrivningar och ytterst sällan tas exempelvis språkfrågan i Ukraina upp i samband med den förväntade delningen. Resonemangen visar att rapporteringen är fast i historiska stereotyper. Föreställningen om stora skillnader mellan Europa och Ryssland blir tydlig när Ukraina diskuteras i termer av delning. I det här fallet är det möjligt att vi som Törnquist-Plewa skriver ser det vi förväntar oss: vi förväntar oss en stor skillnad och en splittring mellan Ryssland och Europa, även om Ryssland och Europa i det här fallet finns representerat inom en stats gränser.

På ledarplats skriver *SvD* att det finns risk att ”den regionala identitet som finns i östra Ukraina manipuleras i politiska syften” och att ”[e]tnisk tillhörighet kan politiseras på ett synnerligen destruktivt sätt – det vet vi t.ex. från krigen på Balkan”.¹⁶⁸ Artikelrubriken ”*Delning av landet oacceptabelt*” i *DI* är ett citat av Kutjma och i artikeln citeras EU:s utrikespolitiska talesperson Javier Solana som anser ”att det är av ’fundamental’ betydelse att Ukraina hålls samman”.¹⁶⁹ I svensk press, vänstertidningarna inkluderade, råder konsensus kring att Ukraina som land bör förbli intakt. ”Försöken att bryta upp landet i två delar får inte uppmuntras av Ryssland” tycker *Aftonbladets* ledarsida i december 2004.¹⁷⁰ Varför detta är av vikt förklaras sällan direkt, även om det framträder att det till stor del handlar om att inte ge Ryssland mer makt. Ibland märks en bakomliggande oro för väpnad konflikt, där stabilitet i Europa genom status quo är önskvärt utifrån ett svenskt perspektiv.

7.1.4 Ställningstagande mot rysk inblandning

Efter andra valomgången 2004 följer en intensiv debatt om Rysslands inblandning i Ukrainas politik med ledarrubriker som ”*Höj rösten mot Moskva*”¹⁷¹ och ”*Låt inte Putinridån gå ned*”¹⁷². Dagstidningarna är överlag kritiska till att Ryssland blandar sig i Ukrainas politik. *DN* skriver – på utrikesplats – om ”Rysslands skamlösa inblandning i Ukrainas val”¹⁷³. I utrikesanalysen ”*Högt ryskt spel av Putin i Ukraina*” skriver Erik Ohlsson att ”Moskva spelar högt, krasst och hårdhänt i Ukraina” och menar att Moskvas inblandning i valen har ökat motsättningarna mellan lägren

¹⁶³ ”Delar av Ukraina hotar bryta sig ut – De östra regionerna vill ha folkomröstning om valet underkänns” i *SvD* (041129).

¹⁶⁴ ”Nytt hot: Ukraina kan delas” i *Aft.* (041129).

¹⁶⁵ ”Barbro Hedvall: Håll fortsatt koll på Kiev.” i *DN* (041222) Hedvall, Barbro. Ledare.

¹⁶⁶ ”Något gick fel i Kremles plan för Ukraina” i *DN* (041129) Winiarski, Michael.

¹⁶⁷ Se exempelvis Wilson (2005).

¹⁶⁸ ”Skurkarna ger inte upp” i *SvD* (041231).

¹⁶⁹ ”Delning av landet är oacceptabelt” i *DI* (041130) Hansson, Rolf.

¹⁷⁰ ”Goda nyheter från Ukraina” i *Aft.* (041209).

¹⁷¹ ”Höj rösten mot Moskva” i *Aft.* (041205).

¹⁷² ”Låt inte Putinridån gå ned” i *SvD* (041127).

¹⁷³ ”Analys: Oppositionen tog ledningen i Ukraina. Jusjtjenko och Janukovitj till andra avgörande valomgång” i *DN* (041101) Winiarski, Michael.

under vintern 2004.¹⁷⁴ Jan Blomgren skriver i *SvD* – även han på utrikesplats – att Putin ”borde be om ursäkt efter sitt största internationella misstag när han så ensidigt stödde Janukovitj”.¹⁷⁵

Tidningarna framför alltså även i artiklar på utrikesplats från kritik mot Ryssland och framhåller att Ukraina självt bör bestämma över sin framtid. Stundtals framstår dock uppmuntran mot Ukraina mer som underliggande, allmän kritik mot Ryssland, där Ukraina blir ett lättanvänt och taqcksamt exempel. Kritiken mot Rysslands inblandning förstärker bilden av Ukraina som alltmer en del av vår sfär och allt mindre som Neumanns ”Eastern other”. Media framställer och tar ställning mot ett Ryssland beskrivet som ”den Andre”, med ett föråldrat förhållningssätt till makt och demokrati, som Ukraina bör skyddas från. Samtidigt inkluderar media Ukraina i något mer europeiskt, baserat inte bara på vad ukrainarna själva är, utan även på vad Ryssland framhålls som. Intressant är att även den östra ”ryska” delen av Ukraina enligt media bör inkluderas i Europas sfär.

DN:s ledarskribent Per Ahlin menar att alla som är för demokrati bör ställa krav på Ryssland och han kritiserar EU för sitt senkomna engagemang för Ukraina.¹⁷⁶ Denna kritik är skarp och kvarstår i de fyra dagstidningarna under hela tidsperioden. *Aftonbladets* ledarsida skriver i mars 2006 att Jusjtjenko ”fått stöd i ord men mindre i praktiken” och anklagar EU-ledarna för att ha tappat intresset för Ukraina efter det fredliga maktskiftet i januari 2005.¹⁷⁷ Pressen framför kritik mot att enskilda länder och EU inte hjälpt Ukraina, medan pressen däremot stått upp för landet. Självbilden av tidningar som har och tar ansvar återkommer alltså, samtidigt som det förmedlas kritik mot att Sverige som land inte lever upp till en tradition av att stödja demokratikamper i världen.

Att tidningarna kring gaskonflikten 2006 tar tydlig ställning för Ukraina ser jag som ett resultat av den under de två passerade åren förstärkta konsensus kring att Ukraina bör få tillåtas agera utan utländsk – och i synnerhet rysk – inblandning. Gaskonflikten beskrivs som ”kulmen på den politiska splittringen” mellan Ryssland och Ukraina.¹⁷⁸ Putin pekas i en *DN*-analys ut som ”den stora förloraren” vars ”trovärdighet ifrågasätts efter stormaktsarrogans mot Ukraina”.¹⁷⁹ Ryssland beskrivs som en part som missbrukat makt med förklädda politiska mål såsom att misskreditera den orange revolutionen eller Ukrainas närmande till EU, eller i försök att vända opinionen i Ukraina. Dagstidningarna är eniga om att Putin begick ett misstag kring orange revolutionen, men att hans misstag den här gången var ännu större. Enbart *DI* anser att ryska gas- och oljebolaget Gazprom ”agerar helt affärsmässigt” och att frågan rör ekonomi och inte politik.¹⁸⁰ Robertson skriver att journalister försöker göra verkligheten begriplig och hanterlig genom användandet av välkända och återkommande ämnen.¹⁸¹ Jag anser att bilden av ett kämpande och stundtals kuvat Ukraina i förhållande till Ryssland med dess stormaktsdrömmar blivit ett sådant ämne, som ofta återkommer i känslomässiga reportage med intervjuer på plats i Ukraina.

¹⁷⁴ ”Högt ryskt spel av Putin i Ukraina” i *DN* (041123) Ohlsson, Erik.

¹⁷⁵ ”Jusjtjenko måste även få med sig folket i öster” i *SvD* (041229) Blomgren, Jan.

¹⁷⁶ ”Per Ahlin. Ryssland har styrt fel i Ukraina” i *DN* (041127) Ahlin, Per. Ledare.

¹⁷⁷ ”Svek kan bli farliga” i *Aft.* (060325).

¹⁷⁸ ”Gaskriget är över” i *DI* (060105) Hansson, Rolf.

¹⁷⁹ ”Putin är den stora förloraren i gasbråket. Presidentens trovärdighet ifrågasätts efter stormaktsarrogans mot Ukraina” i *DN* (060105) Albons, Bengt.

¹⁸⁰ ”Gazprom agerar helt affärsmässigt” i *DI* (060110).

¹⁸¹ Robertson (2003) s. 92.

7.1.5 EU blir lösningen

Lösningen på Ukrainas utsatthet gentemot Ryssland, på den ekonomiska situationen och de demokratiska bristerna, är enligt svensk press den Europeiska unionen. Tidningarnas ledarsidor, bortsett från *Proletären*, är eniga om den saken. *Aftonbladet* skriver på ledarplats att närmare samarbete inte räcker; "[m]edlemskap måste vara en uttalad möjlighet på sikt".¹⁸² *DI* skriver i ledarartikeln "Nu får vi inte svika Ukraina" att EU "måste ta initiativ att knyta landet närmare Europa" om omvalet genomförs demokratiskt och uppmanar därtill diplomater att offra julfirandet för att agera valobservatörer.¹⁸³ Inför andra valomgången 2004 skriver *DN* att EU "inte riktigt orkat med Ukraina", men menar att det är skamligt av unionen att svika ukrainarna genom att inte ge dem hopp om medlemskap.¹⁸⁴ "EU har ett stort ansvar för Ukrainas framtid" men måste "ställa tydliga krav", enligt *Aftonbladets* ledarsida.¹⁸⁵

Västvärlden anses i svensk press generellt ha ett ansvar för Ukrainas utveckling, som stundtals påminner om Suids åsikt att väst yttrar sig om och undervisar och i viss mån bestämmer framåtskridandet i ett mindre utvecklade land.¹⁸⁶ Detta är dock inte lika tydligt i *Proletären* och *Ordfront magasin*. EU:s viktigaste uppgift är enligt *DN:s* ledarsida "att komma med morötter" – inte tvång och sanktioner – för länder som Ukraina.¹⁸⁷ Detta anknyter till en svensk tradition av starkt förespråkande av östutvidgning. Trots att svenska folket jämfört med övriga Europa är väldigt kritiskt till EU som institution, står svensk press enig i frågan om Ukrainas medlemskap. Ukraina framställs på ett stundtals nedvärderande sätt som ett land som "insett" att EU och liberal demokrati är den rätta vägen, och att de har en chans att bli som vi. Vi kan och vill lära dem vad som är bäst och framhåller oss själva som förebilder. Här framträder hur vi målar upp en bild av vår egen identitet som högtstående och forna Sovjetunionen är den lärjunge till vår västerländska politik som Neumann beskriver i boken *Uses of the Other*.

Även i utrikesartiklar och analyser i dagstidningarna råder konsensus om att fördelarna av ett ukrainskt medlemskap skulle uppväga nackdelarna. Samtidigt som *DN* i maj 2004 talade om den slumrande jätten som EU inte orkade med och som hamnat utanför dagordningen¹⁸⁸ antydde i en utrikesanalys att ett EU-medlemskap eventuellt är nödvändigt för att driva på reformer. Men tidningen framhåller samtidigt att EU drabbats av "utvidgningströtthet".¹⁸⁹ *DN:s* utrikessidor beskriver Ukrainas närmande till Europa som den viktigaste frågan för Jusjtjenko under valet¹⁹⁰ och två dagar före första valomgången 2004 går det att läsa att valet "skulle kunna förändra Europa" och göra Ukraina till ett kandidatland¹⁹¹. Ifversen anser att unionsmedlemskapet är viktigt för att som land bli erkänt som europeiskt och inkluderas i en annan gemenskap och det ukrainska medlemskapet är ett centralt ämne i rapporteringen. Från att 2004 inte ha varit ett ämne som omnämndes, är ukrainskt medlemskap en självklar referens 2006.

¹⁸² "Svik inte Ukraina" i *Aft.* (041227).

¹⁸³ "Nu får vi inte svika Ukraina" i *DI* (041206) Ledare.

¹⁸⁴ "Trots allt är oppositionen starkare i Ukraina" i *DN* (041103) Hedvall, Barbro. Ledare.

¹⁸⁵ "Ett smutsigt val" i *Aft.* (041121).

¹⁸⁶ Said (1993) s. 5.

¹⁸⁷ "Ukraina måste välja sin framtid" i *DN* (041125) Ledare.

¹⁸⁸ "Slumrande jätte söker nya vägar" i *DN* (040522) Winiarski, Michael

¹⁸⁹ "Medlemskap står inte på vår dagordning" i *DN* (040522) Hedström, Ingrid.

¹⁹⁰ Se exempelvis "Avgörande vägval för Ukraina" i *DN* (041029) Ohlsson, Erik.

¹⁹¹ "Presidentval som kan förändra EU" i *DN* (041029) Håstad, Disa.

7.1.6 Förändrad bild

Sammanfattningsvis ser jag en tydlig processuell förändring av bilden av Ukraina i ett östvästperspektiv. *DI* skriver att "[m]ed Jusjtjenko som president öppnar sig Ukraina för Europa" dagarna efter andra valomgången.¹⁹² Ukraina har långsamt, för att använda tidningarnas åsikt, avancerat till att inte längre vara en tydlig del av en östlig sfär. Någoting händer med Ukrainas placering i Europa kring den orange revolutionen, vilket är i linje med en av hypoteserna. Ukraina "är inte längre en grå zon någonstans under Ryssland, inte längre Europas bakgård" skriver Anita Goldman i *Aftonbladet* i december 2004.¹⁹³ I ljuset av diskussionen om Ukraina och EU har landet under den valda tidsperioden gått från att vara förtryckt i Östeuropa till ett mer självklart europeiskt land med framtidsvisioner. Det är uppenbart att det främst är folkets handlande och inte ledarna som ligger till grund för svenska tidningars allt positivare bild av Ukraina. Folket har kämpat sig till vår medkänsla och sympati när de 2004 "bestämde sig" och började sträva efter en västlig demokrati och tillhörighet utifrån en föreställning om det framtida EU, men även genom att sätta sig upp mot Ryssland. Den orange revolutionen beskrivs i efterhand som en avgörande vändpunkt, d.v.s. hade den blixtlamp-effekt som Törnquist-Plewa skriver om. I januari 2005 framställs den ryska oron för att Ukraina närmar sig EU och NATO som befogad¹⁹⁴ och inför parlamentsvalet 2006 beskrivs relationerna mellan Ukraina och Ryssland som "historiskt usla"¹⁹⁵. I mars 2006 skriver *SvD* att Ukrainas folk genom Jusjtjenkos seger gjorde "ett historiskt vägval bort från det månghundraåriga styret från storebror i Öst-ryssland"¹⁹⁶. En ny berättelse om Ukraina som europeiskt har tagit vid.

Ukraina är inte längre lika tydligt den "motidé" Said beskriver som vi definierar oss gentemot. Att "definiera och styrka Europa" sker inte längre genom "återkommande bilder av Det Annorlunda" i Ukraina, utan från andra delar av världen, exempelvis Ryssland, Vitryssland och Turkiet.¹⁹⁷ Ukraina har genomgått en process där landet och folket "bevisat" sina visioner och vilja att tillhöra oss, och närmat sig vår europiska identitet grundad på politik och demokrati. Mediernas positiva bild av Ukraina som EU-medlem blir ett bevis för den förändrade bilden av Ukraina.

I diskussionen om EU-utvidgningen jämförs Ukraina och Turkiet ofta med varandra, och i den jämförelsen tenderar Ukraina allt oftare att "vinna". Eventuellt är Turkiet som "den Andre" och som en del av Orienten ännu mer exotisk och avlägsen oss än vad Ukraina är. Turkiet blir den referensram i diskussionen om Europas identitet som de forna satellitstaterna förut representerade. Ukraina beskrivs dock som mer "europeiskt" än Turkiet redan 2004, men gränsen för var "den Andre" bor i Europa smyger långsamt österut. Den vid början av år 2004 tydliga kulturgränsen mot forna Sovjetunionen blir mindre distinkt. Även om Hall anser att "västvärlden" inte är ett geografiskt begrepp utan en historisk konstruktion, är det den allmänna folkliga uppfattningen att Europa avgränsas mot Turkiet genom Bosporen. Det blir dessutom lättare att foga ett land som Ukraina – som i högre grad har gemensam härstamning, kultur och en mer sekulär inställning till religion liknande övriga Europa – till samma administrativa område. På den här punkten anser jag att religionen är ytterst avgörande i känslan av att Ukraina står oss kulturellt närmare: islam spökar verkligen i svensk press som en hotbild om ett alltför annorlunda

¹⁹² "Jusjtjenko får stöd av utländska bolag" i *DI* (041127) Hansson, Rolf.

¹⁹³ "Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar" i *Aft.* (041209) Goldman, Anita.

¹⁹⁴ Se exempelvis "Putin satsade fel i Ukraina" i *DN* (050102) Winiarski, Michael.

¹⁹⁵ "Den orange vinden har vänt inför valet i Ukraina" i *DN* (060202) Aale, Per Kristian.

¹⁹⁶ "Bilderna på Viktor" i *SvD* (060326).

¹⁹⁷ Said (1993) s. 3.

Turkiet. I rapporteringen om Ukraina däremot nämns religionen nästan inte alls. Det Ukraina som inledningsvis geografiskt inkluderades i Europa inbegrips alltmer även kulturellt och politiskt i gemenskapen. Den förut tydligare kulturgränsen går i mars 2006 eventuellt öster om Ukraina samtidigt som Ukraina inom vår EU-sfär är en ny och relativt stabil referens som långsamt växer fram under tidsperioden.

I en analys i november 2004 skrivs att Ukraina – i ”korsvägen mellan Europa och Ryssland” – måste ”anpassa sig till och kompromissa med båda”.¹⁹⁸ Detta är en inställning som sakta försvinner; Ukraina tillskrivs alltmer rätten och möjligheten att agera som en självständig och oberoende stat. Dagstidningarna anser att det är rätt av Ukraina att försöka ”bryta” med öst, men att detta samtidigt – med fog – retar Moskva. Gaskonflikten framstår som ett tydligt exempel på vissa självklara ställningstaganden i svensk press, där Ukrainas suveränitet är ett sådant. Ukraina framhålls allt oftare som en faktisk nation och stat med en nationellt unik utveckling efter självständigheten och inte bara som en f.d. satellitstat. Mot slutet av tidsperioden går det även att utläsa, kanske för första gången i svensk press, en egen ukrainsk identitet. Distinktionen mellan Ukraina och Ryssland förstärks under tidsperioden och mot slutet av perioden skiljer sig stereotyperna om Ukraina mer från de om Ryssland än de gjorde 2004. Många föreställningar om ukrainaren som alltså människa är specifika för detta folk.

7.2. Karl XII:s starka Sverige

Relationerna mellan Sverige och Ukraina beskrivs ofta med referenser till gemensamma historiska upplevelser. Två återkommande teman är Gammalsvenskby och Karl XII. I resereportaget ”*Tala gammalsvenska i Ukraina*” uppmanas man: ”Gör som vikingarna – åk österut längs med floden Dnepr”¹⁹⁹ och när Sverige skall delta i Eurovisionsschlagerfestivalen skriver *Aftonbladet* att Sverige skall ”ta revansch för Karl XII:s nederlag”²⁰⁰. ”Den svenska nationalsången klingar vackert över nejden när åtta äldre kvinnor tillsammans tar ton”, skriver *SvD* i en den långa artikeln ”*Svenskarna i Ukraina hyllar de avlägsna rötterna*”. Reportaget innehåller utförliga historiska tillbakablickar om de svenskar i Gammalsvenskby som ”kämpar för att hålla den svenska traditionen levande” och säger sig vara glada och stolta över att vara svenskar.²⁰¹ Winiarski beklagar i *DN* 2004 att vi har så dåliga kunskaper om ett land med vilket vi trots allt delar mer än den blågula flaggan, exempelvis var Ukraina ”skådeplatsen för Sveriges avsked till imperietanken” och enligt artikeln var det svenskar som grundade föregångaren till dagens Ukraina.²⁰² Disa Håstad skriver i ”*När ukrainarna nästan blev svenskar*” att ”[o]fta har svenskar på ett avgörande sätt påverkat Ukrainas historia”²⁰³ I inledningen av uppsatsen påtalades de relativt få beröringspunkterna mellan Sverige och Ukraina. Svensk storhetstid och andra svenska framgångar är den gemensamma nämnaren i de flesta hänseftningarna mellan länderna. Att på det sättet ändå använda referenser om Ukraina som svenskar antagligen finner fascinerande och kan relatera till, påminner om när Żmuda-Trzebiatowska skriver att ämnen som anses ”intressanta för svenskar” medvetet väljs i motsvarande rapportering om Polen.²⁰⁴

¹⁹⁸ ”Sprickan mellan EU och Ryssland den djupaste sedan kalla kriget” i *DN* (041128) Albons, Bengt.

¹⁹⁹ ”Tala gammalsvenska i Ukraina” i *Aft.* (051214) Wik, Karin.

²⁰⁰ ”Schlaget vid Poltava – Nu ska Stenmark ta revansch för Karl XII:s nederlag” i *Aft.* (050313) Lindner, Tobias.

²⁰¹ ”Svenskarna i Ukraina hyllar de avlägsna rötterna” i *SvD* (040807).

²⁰² ”Slumrande jätte söker nya vägar” i *DN* (040522) Winiarski, Michael.

²⁰³ ”När ukrainarna nästan blev svenskar” i *DN* (041212) Håstad, Disa.

²⁰⁴ Żmuda-Trzebiatowska (2000) s 85.

Robertson menar att vår egen identitet är det primära som rapporteringen har som utgångspunkt och att media aktivt skapar gemenskaper vi kan identifiera oss med. Berättelserna om Ukraina där Sverige ingår utgår precis som i Robertsons teorier från oss själva och vår historia. Det är till stor del Sveriges historia som berättas genom Ukraina. Rapporteringen om Ukraina är ibland reaktioner på en svensk pågående debatt om vad som sker i Sverige. Vår rapportering om andra säger därför ganska mycket om oss själva, vår identitet och vår syn på vårt förflutna.²⁰⁵ Vi framhåller oss själva som stolta, starka och beundransvärda.

Det är tveksamt om rapportering kring västeuropeiska länder skulle innehålla den här typen av historiska kopplingar så pass ofta i den vardagliga rapporteringen. Jag återkommer till det stereotypa användandet av historiska referenser i nästa kapitel, men vill påpeka att de historiska associationerna mellan Sverige och Ukraina förmedlar en positiv bild av Sverige.

På ledarplats ställer *Aftonbladet* frågan ”Vad angår oss Ukrainas affärer?” och svarar ”Rätt mycket” eftersom ”Sverige och Ukraina har en lång gemensam historia”.²⁰⁶ Det görs dock få försök att etablera gemenskap mellan Ukraina och Sverige i nutid. Staffan Skott ironiserar på tal om nordbor som grundare av Kievrus över de svenskar ”som är rörande i sinhängivna tro att det är något att vara stolt över, att ha grundat Ryssland”.²⁰⁷ De historiska associationerna utgår dock från en begränsad uppsättning händelser som ständigt återkommer. Inte heller läggs så stor vikt vid att fördjupa associationerna, exempelvis genom att skriva om Mazepa i samband med Karl XII. Detta gör att de historiska beröringspunkterna egentligen inte lägger så stor vikt vid historien, utan en uppsättning återkommande associationer vi känner oss hemma i. Mer samtida beröringspunkter mellan länderna utgörs framför allt av diskussionen om Sveriges roll för Ukrainas demokratikamp eller av hur Ukraina framhålls som orsak till att vi reflekterar över vår egen demokratiska process.

8. Den närvarande historien och den framtida ekonomin

8.1. Referenser till det nära förflutna och ”den Andre” som den exotiske

Min föreställning om rapporteringen inkluderade inte så många historiska referenser som det faktiskt visade sig finnas. De historiska referenserna framställer oftast Ukraina som en förtryckt och katastrofdrabbad nation. ”Att läsa ens en kortfattad redogörelse för Ukrainas moderna historia är att känna svindel: Hur mycket lidande kan ett folk genomgå, utan att allt hopp utplånas?” frågar sig Anita Goldman i *Aftonbladet* i december 2004.²⁰⁸

Diktatorer, sovjetiskt arv, svälten på 30-talet och Tjernobyl är ständigt återkommande ämnen som ofta omnämns utan att egentligen tillföra artiklarna något. Exempel på detta är i det långa sportreportaget om en ukrainsk fotbollsspelare där den första beskrivningen av honom att han ”flydde från katastrofen i Tjernobyl”²⁰⁹ och ett annat reportage om två ukrainska boxare om vilka det skrivs att de ”uppfostrades i Lenins anda” trots att de är födda på 70-talet²¹⁰. De historiska stereotyperna blir tydliga i beskrivningar av ukrainarna där de inte tillför någon egentlig information. Żmuda-Trzebiatowska beskriver detta utifrån sin undersökning om Polen i svensk

²⁰⁵ Robertson (2003) s. 90-2.

²⁰⁶ ”Ett smutsigt val” i *Aft.* (041121).

²⁰⁷ ”Varaktig & våldsam vikingastrid (2)” i *DN* (040807). Skott, Staffan.

²⁰⁸ ”Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar” i *Aft.* (041209).

²⁰⁹ ”Med Milano för mina fötter” i *Aft.* (041216) Niva, Erik.

²¹⁰ ”Klitsjko v s Klitsjko” i *Aft.* (050322) Wennman, Magnus.

press som att miljöförstörelsen ”blivit en slags ramsa som man då och då flätar in i någon artikel om Polen” och att ”vissa uppfattningar tagna ur konkreta sammanhang upprepas i samband med andra frågor”.²¹¹ Motsvarande ämne jag finner om Ukraina är en ständigt återkommande beskrivning av Ukraina som offer under Sovjetunionens förtryck. Denna bild finns även år 2004 genom att tidningarna i artiklar där det egentligen inte tillför något, associerar till Sovjetunionens påverkan och kontroll som om den numera historiska unionen ännu existerat.

Referenserna till sovjettiden är tydliga, exempelvis när *DN:s* ledarsida skriver att eliten i Ukraina ”inte glömt Stalins regel om att val inte avgörs av väljarna utan av vem som räknar rösterna”²¹² eller när *Aftonbladet* skriver att Kiev är värt ett besök för att dess ”[s]ovjetiska stämning blandas med ukrainsk stolthet”²¹³. En krönikör beskriver ”öststatstyngd, pragueskt, röda lyktor, cigaretter, omvägar, torg, statyer” som passerar i Kiev när han ”åkte med en taxichaufför som körde i 180 i den där gamla Ladan samtidigt som chauffören kedjerökte och sa ’maffia’, ’problem, ’maffia’, ’problem’ och skrattade galet”.²¹⁴ ”Den Andre”, i det här fallet ukrainaren, framställs precis som Neumann beskriver som ett mysterium, avlägset det man själv är.²¹⁵

Det fyra sidor långa resereportaget ”*Här låg det socialistiska paradiset*” från Krim, ”Svarta havets röda riviära (sic!)”, beskrivs som platsen där ”[m]önsterarbetare och partipampar åt svart kaviar med matsked och njöt av semestervistelsen på sanatorier och stränder”. I texten lyckas skribenten inkludera de flesta stereotypa bilder av Ukraina: ”[g]ummor i blommiga hucklen”, kriminalitet, maffiabossar, oljebaroner, vodka till frukost, sovjetiska tidningar som enbart gick att använda som solhattar, Leninstatyn intill McDonald’s och arkitektur som har en ”proletär stillöshet”. Stadens hotell stinker desinfektionsmedel, dörrhandtagen lossnar och varmvatten saknas, vilket får reportern att likna det vid Krimens hotell ”som under kommunisttiden skröt med att vara det enda hotellet som hade proppar i badkaren”. Journalisten sammanfattar känsloläget från Krim med ”Back to the USSR!”²¹⁶ Som läsare får man snarast känslan av en journalist som vill kunna beskriva en exotisk strapats där han ”upptäckt” en plats, liknande upptäcktsresanden i Afrikas djungler på 1800-talet. Reportagen tar fasta på det sovjetiska, d.v.s. det vi till viss del vill se och som vi har kunskaper nog att relatera till, eller som Żmuda-Trzebiatowska uttrycker det: att frågor och händelser som anses ”representativa” för landet medvetet väljs och dominerar rapporteringen.²¹⁷

Dock tar referensramarna inte sin utgångspunkt i en specifikt rysk eller sovjetisk historieskrivning eller konsensus. Det innebär emellertid inte att vi rapporterar om de historiska händelser som är centrala i ukrainarnas syn på sin identitet. Svensk press tenderar också att framhålla historiens betydelsefulla roll för den ukrainska identiteten, medan vår egen historia sällan framställs som lika inflytelserik på vår identitet. Det är en allmän och enhetlig berättelse om Ukrainas historia som förmedlas, så till vida att det är samma historiska händelser som tas upp både i dagstidningarna och *Ordfront magasin* och *Proletären*. Däremot är synen på Ukraina som ett offer under sovjetiskt herravälde inte särskilt påtaglig i den senare.

Robertson återkommer ofta till hur upprepningen av historiska teman ger oss överskådlighet i en turbulent situation, men med följden att ”journalister arbetar som historieberättare” på ett sätt

²¹¹ Żmuda-Trzebiatowska (2000) s. 86, 97.

²¹² ”Rösträkning” i *DN* (041122) Hedvall, Barbro. Ledare.

²¹³ ”Grisflott i choklad, någon?” i *Aft.* (050518) Ohlsson, Sture.

²¹⁴ ”Aftonbladets Fredrik Virtanen slår fast vem som är inne och ute i nöjesvärlden” i *Aft.* (050521).

²¹⁵ Neumann (1996) s. 16f.

²¹⁶ ”Här låg det socialistiska paradiset” i *Aft.* (050528).

²¹⁷ Żmuda-Trzebiatowska (2000) s. 85.

vi läsare inte alltid inser.²¹⁸ Även Hall menar att vi ser vissa stereotyper som naturliga och att vi är omedvetna om att vi konsumerar dem. Detta blir tydligt då det sker en förändring av de historiska stereotyperna kring den orange revolutionen.

Enligt Törnquist-Plewa har stereotyper en benägenhet att vara långlivade och inte upphöra bara för att de motbevisas. De historiska referenserna tenderar dock att bli färre efter hand under tidsperioden, samtidigt som de delvis förändras. Winiarski skriver i *DN* i maj 2004 att schlagersegern var ”ett av de sällsynta tillfällen då Ukraina slapp kopplas ihop med Tjernobylnkatastrofer, maffia och korruptionsskandaler”.²¹⁹

Den orange revolutionen blev en vändpunkt. Jag ser två tydliga anledningar till att referenserna till historien avtagit. Dels har det uppkommit nya referenser; i stället för att skriva var i landet en ukrainare befann sig vid Tjernobylyckan skrivs hur personen agerade under den orange revolutionen, dels har kunskapen om landet Ukraina ökat både bland journalister och bland läsare. Eftersom läsarna vet mer om Ukraina, har en mer positiv bild av och ett fördjupat intresse för landet, blir det svårare att obemärkt skildra Ukraina som främst exotiskt med många referenser till sovjettid. I takt med att Ukraina närmar sig vår sfär avtar även de ironiska skämten om ”den Andre”.

8.2 Ekonomiska möjligheter

Anledningen till att jag valt att ta upp ekonomi som ett huvudtema är att jag märkt en tydligt förändrad mediebild av Ukrainas ekonomiska situation under den valda tidsperioden. I början förhåller tidningarna sig försiktigt till Ukraina; landet ansågs fortfarande ha en tydlig öststatsekonomi och då var det enbart de modiga företagen som vågade investera. Detta förklaras av tidningarna till stor del med att Ukraina inte haft den drivkraft som ett EU-medlemskap skulle kunna innebära.

Proletären var den enda tidning som i ekonomiska termer diskuterade östutvidgningen månaderna före och efter den ägde rum. I *Proletären* har den tidigare polske arbetaren, som hotade att införa polska (d.v.s. enligt tidningen försämrade) arbetsvillkor i Sverige, långsamt snarare blivit östeuropé²²⁰ där ”den enda konkurrensfördel de har [är] de låga lönerna”²²¹. Hotet var tydligt – Sverige kommer att importera billig arbetskraft österifrån.

Synen på Ukrainas ekonomi och dess betydelse för omvärlden följer tydligt de politiska händelserna, vilket främst märkts i hur *DI:s* inställning till investeringar i och handelsutbyte med Ukraina påtagligt påverkats. Precis före ordinarie val i november 2004 beskriver *DI* Ukrainas ekonomi som ”glödhet”.²²² Då har ekonomin varit stark i flera år. Den orange revolutionen däremot gjorde investerarna nervösa. *DI* skriver att ett svenskt bolag ”gör stora förluster på konflikten i Ukraina”.²²³ I artikeln ”*Ekonomisk kollaps i Ukraina*” skrivs att ”[o]roligheterna är på väg att stoppa Ukrainas ’ekonomiska under’” och man citerar Kutjma som menar att finanssystemet kan falla ihop som ett ”korthus”.²²⁴

En demokratisk utveckling anses vara förutsättningen för ekonomisk tillväxt. I artikeln ”*Det våras för företagsambeten*” i *DI* två dagar efter det omval som anses ha bidragit till viss stabilitet,

²¹⁸ Robertson (2003) s. 92.

²¹⁹ ”Slumrande jätte söker nya vägar” i *DN* (040522) Winiarski, Michael.

²²⁰ ”Nytt EU-hot mot lönerna” i *Prol.* (Nr 17 2004).

²²¹ ”Ett hot mot Europas arbetare” i *Prol.* (Nr 19 2004).

²²² ”Avgörande val för Ukraina” i *DI* (041027).

²²³ ”Ytrans förlorar på stopp i transporten” i *DI* (041127).

²²⁴ ”Ekonomisk kollaps i Ukraina” i *DI* (041130).

betonas att Ukraina har alla förutsättningar att lyckas och därmed få ökade utländska investeringar. *DI* är faktiskt den enda tidning som diskuterar Ukraina i strikt ekonomiska termer – som en tänkbar jämlik handelspartner – utan att beröra eller ta ställning till politiska händelser. Sverige framställs som främst intresserat av det låga löneläget och den stora inhemska marknaden.²²⁵ 2005 framhåller *DI* Ukraina som ett land som det är värt att investera i och som kommer att se en ljusnande ekonomisk tillväxt de kommande åren. Ryssland och Ukraina beskrivs som ”de hetaste regionerna i Östeuropa för svenska företag”.²²⁶ Före parlamentsvalet uppstår viss osäkerhet, men *DI* skriver i mars 2006 – bland annat i en ledare med rubriken ”Östeuropa har mer att ge” – att parlamentsvalet förde med sig en optimism om en snabb ukrainsk tillväxt²²⁷. *SvD* förutspådde samtidigt en ekonomisk återhämtning²²⁸.

Gaskrisen däremot framförs förvånansvärt lite som ett orosmoment för den ukrainska utvecklingen eller ekonomin, detta troligtvis till stor del för att pressen förutsätter att det blir en kort konflikt som utfaller till Ukrainas fördel. Vid denna tidpunkt diskuteras Ukraina dessutom i termer av ett EU-medlemskap som skulle föra med sig en ekonomisk stabilitet och försäkra omvärlden om att Ukraina är en marknad att satsa på.

Det märks en trend att i rapporteringen i början av analysperioden skriva om sovjetarv och Tjernobyl, men att dessa historiska referenser i rapporteringen efter hand avtar och byts ut mot ekonomiska, demokratiska och mer samtida associationer. De långlivade stereotyperna har alltså omvandlats och de negativa stereotyperna övergår allt tydligare i positiva under tidsperioden.

9. Avslutande diskussion

9.1 Bilden av Ukraina

Här nedan redogörs utifrån tio punkter för de viktigaste slutsatserna samt några övergripande kommentarer utifrån uppsatsens frågeställning och hypoteser.

- **Berättelser**

De fyra huvudteman jag urskiljt är: (1) händelserna kring den orange revolution, (2) diskussionen om Ukrainas uppdelning och identitet i ett öst-västperspektiv där EU främst är väst och Ryssland öst, (3) historiska referenser samt (4) ekonomiska möjligheter. De olika huvudteman utgör sammantaget ett synnerligen viktigt och dominerande inslag i den bild som förmedlas och skapar samtidigt en referensram för de svenska läsarna. Det handlar, tvärtemot en av mina hypoteser, om en tämligen enhetlig bild av Ukraina i svensk press. Berättelserna är som Żmuda-Trzebiatowska skriver sådana vi vill höra, som vi anser representerar Ukraina och som vi kan relatera till oss själva. Berättelserna om Ukraina blir i stor utsträckning en bekräftelse av den svenska identiteten, främst i ett EU-sammanhang, och ett sätt att framhålla oss själva i positiv dager. Genom att försvara Ukraina bekräftar vi oss själva och försvarar inte bara Ukraina utan även den del av vår identitet som handlar om att vi svenskar kämpar för demokrati i världen. Pressens kritik mot Sveriges kraftlösa agerande i frågan om Ukraina tydliggör detta. Svensk press

²²⁵ ”Det våras för företagsamheten” i *DI* (041228).

²²⁶ ”Europabanken tror på Sverige i Ukraina” i *DI* (051012) Jonsson, Jonas.

²²⁷ ”Östeuropa har mer att ge” i *DI* (060325) Ledare.

²²⁸ ”Oviss ekonomisk framtid väntar Ukraina” i *SvD* (060316).

är en mäktig aktör i ett nationellt och kulturellt identitetsskapande, där journalisterna kan sägas agera historieberättare.

Vissa av de återkommande ämnena kan vara svåra att uppräcka, eftersom vi är vana vid den typ av sammanhang och associationer som förmedlas, i enlighet med Gitlins tankar om urvalsmallar för vad som händer och spelar roll. Detta gör att journalisterna, som Robertson beskriver det, stundtals snarare skapar än reflekterar över verkligheten.²²⁹ Jag anser att det sätt som Ryssland är en ständig referens i förhållande till Ukraina stämmer med det som Robertson kallar återkommande berättelser som ofta kan vara svåra att se. Vi är exempelvis vana vid att associera Ukraina till Sovjetunionen. Det handlar om en begränsad uppsättning diskussioner, där Ukraina och Ryssland är en sådan, medan Ukraina och EU alltmer blir en ny referens mot slutet av analysperioden.

- ***Stereotyper***

En av hypoteserna var att artiklarna om Ukraina innehåller stereotyper om landet. Rapportering om Ukraina utgår till stor del från berättelser, stereotyper och vissa återkommande referenser, vilket gör att olika nyanser och djupare analyser av rapporteringen går förlorade, till förmån för återkommande tämligen likartade reportage. Det finns gott om klassiska stereotyper, som när en tidnings resereportage ger ett ord på ukrainska och det är vodka. De tydligaste stereotyperna i början av den valda tidsperioden är de med sovjetisk anknytning som vi egentligen har svårt att känna närhet till, medan dessa mot slutet av perioden delvis ersatts av den stereotypa bilden av det homogena folket som strävar västerut, med vilken vi tydligare kan känna identifikation och gemenskap. Före påbörjad studie och därmed i hypoteserna anade jag inte omfattningen av de historiska referenserna. Men även användningen av stereotyper som vi kan relatera till är mot slutet av perioden betydligt fler än jag föreställt mig, och då främst utifrån ämnen som demokratisyn, EU och Sveriges roll för Ukrainas utveckling.

Det är skillnad mellan 2004 och 2006. Det finns fortfarande stereotyper i slutet av analysperioden, men de är annorlunda, oftare positiva och mer ”välmenande”. Om man skall sammanfatta den stereotypa bilden av en ukrainare är denne i början av analysperioden snarast ett anonymt offer utan framtid, medan ukrainaren 2006 är en kämpande person med egen vilja. Den orange revolutionen var en situation där vi visste ovanligt lite om landet i förväg och stereotyperna blev därför – särskilt sett med i handen – tydligare. Kontakten mellan två nationer, om det så är genom ökad turism, handel eller genom mer omfattande nyhetsrapportering, verkar minska användningen av stereotyper. Samtidigt som rapporteringen om Ukraina ökar i omfattning blir stereotyperna färre, i enlighet med Larssons teori om hur vi alltid börjar en ny bekantskap i en uppsättning stereotypa föreställningar.

- ***Processuell förändring mot väst***

Ukrainas roll, position och betydelse i en kontext av öst och väst förändras genomgripande mellan 2004 och 2006. Detta är samtidigt är den mest omfattande diskussionen om Ukraina i svensk press under den valda tidsperioden. Ukraina börjar 2004 som ett gränsland mellan öst och väst och slutar i mars 2006 snarare som en del av Europa som i allt fler sammanhang inkluderas i vår egen sfär. Ukrainarna som folk kämpade för att tillhöra ”oss” med följderna att Ukraina som land ”bevisat” vart man är på väg. Ukraina är inte längre lika tydligt ”den Andre” i Europa, till

²²⁹ Jämför Robertson (2003) s. 96.

stor del genom ett folk som framhålls som att de blivit mer lika oss när de kämpat för demokrati och tagit avstånd från ”vår” forne, gemensamme fiende Ryssland.

Den historia som berättas om Ukraina är en historia med betoning på en positiv utveckling, bort från ett bortglömt, sovjetiserat, förtryckt och fattigt land, till ett modigt och kämpande land som insett att liberal demokrati, marknadsekonomi, EU-medlemskap och en möjlighet att på många sätt alltmer lika oss är den önskvärda utvecklingen. Detta visar samtidigt tydligt på hur rapporteringen och valet av ämnen som tas upp utgår från oss själva.

- ***Revolution som vändpunkt***

Anita Goldman skriver i *Aftonbladet* träffande hur bilden av Ukraina – ”som för de flesta av oss här i Sverige varit likt en jättestor grå massa land bokstavligt talat” med associationerna ”Rysslands kornbod, små tjocka tanter med hucklen, Tjernobyl” – förändrats till att vi nu ”ser dem och hör dem för kanske allra första gången”.²³⁰ Rapporteringen om Ukraina har som i en av hypoteserna både förändrats och ökat efter den orange revolutionen. Den orange revolutionen är en tydlig brytpunkt och gav en ”blixtlamp-effekt” på rapporteringen. Den orange revolutionen var i svensk press en kort saga på ett par månader som fick ett lyckligt slut. Det är som om vår bild av Ukraina så pass radikalt förändrades under hösten och vintern 2004 att bilden därefter verkar relativt orubblig. Vi kan inte ta emot hur många intryck som helst om ett land.

Det är tveksamt om parlamentsvalet 2006 följts med sådant intresse och kunskap utan den orange revolutionen. Revolutionen blev alltså inte bara den brytpunkt för omfattningen av antalet artiklar och referenser som jag visade genom de kvantitativa analyserna, utan även en vändpunkt för ett allmänt svenskt intresse.

- ***Positiv bild av Ukraina***

Under den valda tidsperioden blev bilden av Ukraina dels mer positiv, dels mer folklig. Ukraina har uppgraderats från offer till positiv aktör: från offer för svält och atomkatastrofer till en aktiv aktör som kämpar mot de starkare och därmed blir ett föredöme bland de övriga forna sovjetstaterna. Misstron mot ryssar framställs som delvis historiskt betingad och naturlig – och förklaras därmed sällan. Genom den i nyhetsrapporteringen förmedlade bilden av att Ukraina homogent sätter sig upp mot Ryssland i kombination med att många av invånarna började kräva, demonstrera och motsätta sig Ryssland så att det även nådde våra nyhetsartiklar, ändrades bilden av folket till ett i mindre utsträckning annorlunda, orientaliskt och avlägset folk.

- ***Positiv bild av Ukraina i Europa***

Jag antog i en hypotes att rapporteringen i samband med den orange revolutionen var mer positiv gentemot den västvänliga oppositionen, vilket tydligt visade sig i stämman. Den positiva inställningen till EU, bortsett i Proletären, stämmer väl med det som Robertson kallar en ”dominerande politisk gemenskap”.²³¹ Svenskarnas inställning till Ryssland i termer av historia och identitet märks i rapporteringen om de ukrainsk-ryska relationerna. Den bild jag får när jag läser svensk press är tämligen entydig: ukrainarna som folk förtjänar att bli ”riktiga” européer, både geografiskt och kulturellt. Vi ”riktiga” européer bör ta ett ansvar genom att erbjuda dessa

²³⁰ ”Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar” i *Aft.* (041209).

²³¹ Robertson (2003) s. 90ff.

kämpande människor en plats bland oss. Detta är en diskussion som faktiskt inte blir så nedvärderande som man kunnat föreställa sig, även om normen och det eftersträvansvärda för ukrainarna är det som är vår politiska vardag och värdegrund. De vill hit till vår sfär, och vi förstår dem. Svenska dagstidningar förmedlar med enighet och tydlighet – och i analogi med både en av mina hypoteser och i likhet med Ifversens teori om unionsmedlemskapet som viktigt för att ”bli kvalificerad som europeisk” – en positiv bild av Ukraina som framtida EU-land.²³²

- ***Förhoppning om självständigt Ukraina***

I en hypotes antog jag att svensk press önskar se Ukraina som en del av Europa självständigt i förhållande till Ryssland. Under tidsperioden har ett erkännande av att Ukraina som land utvecklas separat från Ryssland kommit till stånd; Ukraina är inte längre enbart en före detta sovjetstat. Ukraina nämns dock under hela perioden ofta i relation till Ryssland. Den svenska pressens ställningstagande gentemot Ryssland är tydligt, både på ledar- och utrikessidor och det råder en konsensus kring vad som är bäst för Ukraina som genomsyrar den mesta rapporteringen. Ukraina associeras visserligen fortfarande påtagligt ofta med Ryssland, men allt oftare i termer av behov av självständighet snarare än historiska stereotyper. Här märks samtidigt en överlägsenhet i att vi vet vad som är bäst för dem på ett sätt som liknar den sorts journalistiskt berättande som Żmuda-Trzebiatowska fann i sin undersökning om hur Polens politiska situation diskuterades i svensk press.²³³

- ***Ukraina som referens***

Ett av de viktigaste resultaten om bilden av Ukraina i svensk press anser jag vara upptäckten av det sätt på, och den omfattning av, hur Ukraina omnämns i artiklar där landet inte är huvudämnet. Detta visades genom den kvantitativa analysen. Detta stämmer med hypotesen om att rapporteringen om Ukraina ändrades efter den orange revolutionen.

Jag tycker mig se att referenserna till Ukraina förändrats. Vi har helt enkelt en nyare, mer uppdaterad – även om jag bitvis kan tycka minst lika onyanserad och svartvit – bild av landet. Historien blir allt mer avlägsen och Ukrainas samtidshistoria har kommit närmare oss, med följden att referenserna till Ukraina blir vanligare vid ämnen om samtida politik snarare än i historiska redogörelser.

- ***”Den Andre” förändras och förflyttas***

Ukraina är i mars 2006 inte längre den tydliga ”Andre” i en europeisk kontext. I stället framträder Ryssland än tydligare i den rollen, genom att Ukraina inkluderas i något mer europeiskt. Ryssland hamnar utanför vår sfär och svenska dagstidningar uppvisar en enighet i frågan att Ukraina bör skyddas från ett Ryssland som hotar att påverka Ukraina i negativ riktning inom exempelvis demokratiutveckling.

Ukraina är inledningsvis ”den Andre” i kulturella termer som den exotiske, mystiske och spännande, och i politiska termer som den sovjetiske, underkuvade och politiskt underutvecklade. Ukraina beskrivs aldrig som den hotfulle Andre. Mot slutet av den valda tidsperioden har Halls begrepp ”västvärlden”, som han menar snarare är en historisk konstruktion än ett strikt geografiskt begrepp, förändrats i Europa i synen på Ukrainas tillhörighet.

²³² Ifversen (2006b).

²³³ Jämför Żmuda-Trzebiatowska (2000) s. 91.

- **Kvalitet**

Sammanfattningsvis vill jag även peka på några kvalitativa mönster i rapporteringen. En av mina hypoteser var att journalisternas kunskaper om Ukraina ofta är undermåliga. Jag tycker generellt att tidningarna uppvisar ganska dåliga kunskaper om Ukraina. Även det som inte skrivs är en del av rapporteringen, och visar vad vi inte anser vara viktigt, relevant eller ligga tillräckligt nära oss själva. Exempelvis framkom ytterst lite nytt om den faktiska situationen i Ukraina trots att tidningarna under vintern 2004 hade flera längre artiklar om situationen i landet. Reportrarna som varit på plats var oftast inte specialiserade på Östeuropa. Rapporteringen om Ukraina innebär väldigt få reportage om annat än aktuella händelser. Det känns stundtals snopet att inte få läsa något om exempelvis Ukrainas minoritetsproblem, språksituation eller kulturliv. Robertsson beskriver hur karaktären av rapportering om olika länder skiljer sig åt. Det jag ser när rapporteringen sällan berör annat än de aktuella händelserna om Ukraina, skulle enligt henne troligtvis kallas ett högst vanligt fenomen. Det förekommer få längre reportage och analyser om inget ”nytt” inträffat de senaste dagarna.²³⁴

Tidningarna visar, bortsett i en del av Proletärens rapportering – tvärt emot en av hypoteserna – på en enhetlig bild av Ukraina i den svenska pressen. Det finns en underliggande åsikt om vad som är bra för Ukraina som genomsyrar rapporteringen. Rapporteringen om landet tenderar samtidigt att bli något visionsartad och i vissa fall märks det att journalisterna på plats anser sig spela en viktig roll som spridare av en västerländsk liberal demokratisyn, vilket påminner om Suids teori om vår utbildning av de lägre stående. Tvärtemot exempelvis *Svenska Dagbladets* tydliga ståndpunkt att ”tidningens politiska hållning avspeglas endast på ledarsidan”, är det som jag visat genomgående med politiska ställningstaganden även på utrikesplats.²³⁵

Rapporteringen är generellt sensationsartad och innebär mer ”skandaljournalistik” och fler dramatiska rubriker än jag väntat mig. Händelserna med Kievs Frihetstorg som skådeplats utvecklades under vintermånaderna närmast till en spännande följetång för läsarna. Stereotyperna framstod då som mer än verktyg; de blev enligt mig även en form av underhållning för att locka läsare. Ukraina är samtidigt ett ämne som tillåter en skämtsam ton även på utrikesplats, på ett sätt som jag menar skulle vara otänkbart i rapporteringen om exempelvis ett land som Tyskland.

Dock tycker jag att kunskapen om och de djupare analyserna långsamt tilltar – med den orange revolutionen som tydlig vattendelare – under min tidsperiod. Det sker en förändring mot en mer saklig och politisk rapportering med färre historiska referenser och med sakliga fakta, där artiklarna dessutom ”förutsätter” allt större förkunskaper om landet bland läsarna.

Slutligen vill jag återknyta till uppsatsens titel, som jag tycker sammanfattar utvecklingen av bilden av Ukraina under den studerade tidsperioden. *Ukraina* framställs – genom mediebildens av dess homogena *folk* – som ett *föredöme* för omvärlden då de *förvandlar* det historiskt existerande *Gränslandet* till ett nytt *Europaland*.

9.2 Fortsatt forskning

En intressant frågeställning kring nyhetsrapporteringen om Ukraina (både som sovjetrepublik och självständigt land) vore att anta ett längre tidsperspektiv, t.ex. ställa samma fråga men med start exempelvis 1985, för att kanske ännu tydligare se hur Ukraina gått från att vara en knäppt

²³⁴ Jämför Robertson (2003) s. 99.

²³⁵ http://www.svd.se/prenumerera/dinpren_index.asp?nav=fragor#q2,060502.

synlig delrepublik i ett isolerat östimperium till en självständighet land med aspirationer på EU-medlemskap. En annan utgångspunkt vore att jämföra bilden av Ukraina i Sverige med bilden i Ryssland eller något annat land, kanske Tyskland som anses Rysslandsvänligt, eller Finland som levt under påtagligt rysk hot. Även en jämförelse av hur olika länder från Östeuropa, exempelvis Ukraina och Vitryssland, framställs i svensk press vore intressant.

Referenser

Primära källor

Refererade tidningar i kronologisk ordning

- ”Moskva slår vakt om imperiet” i *DN* (040206). Winiarski, Michael.
- ”Andens taggtråd delar öst och väst” i *SvD* (040413). Jacobson, Magnus.
- ”EU:S utvidgning/77 dagar kvar: Floden som skiljer fattiga från rika” i *DN* (040214). Ohlsson, Erik.
- ”Nytt EU-hot mot lönerna” i *Prol.* (nr 17 2004, publicerad 040422).
- ”Ett hot mot Europas arbetare” i *Prol.* (nr 19 2004, publicerad 040506).
- ”Medlemskap står inte på vår dagordning” i *DN* (040522). Hedström, Ingrid
- ”Slumrande jätte söker nya vägar” i *DN* (040522). Winiarski, Michael.
- ”Svenskarna i Ukraina hyllar de avlägsna rötterna” i *SvD* (040807).
- ”Varaktig & våldsam vikingastrid (2)” i *DN* (040807). Skott, Staffan.
- ”Lärarna längtar till fornstora dar” i *DN* (041002). Ohlsson, Erik.
- ”Avgörande val för Ukraina. Rysslandsvännen Janukovitj har kommit ikapp EU-förespråkaren Jusjtjenko. Inför valet på söndag” i *DI* (041027). Hansson, Rolf.
- ”Avgörande vägval för Ukraina” i *DN* (041029). Ohlsson, Erik.
- ”Presidentval som kan förändra EU” i *DN* (041029). Håstad, Disa.
- ”Analys: Oppositionen tog ledningen i Ukraina. Jusjtjenko och Janukovitj till andra avgörande valomgång.” i *DN* (041101). Winiarski, Michael.
- ”Trots allt är oppositionen starkare i Ukraina” i *DN* (041103). Hedvall, Barbro. Ledare.
- ”Knapp vinst för Jusjtjenko i Ukraina” i *DN* (041111). TT/AFP.
- ”Tjuv kan bli president i Ukraina” i *Aft.* (041115).
- ”Får rätt Viktor vinna?” i *SvD* (041119).
- ”Kluset Ukraina i ödesval” i *DI* (041119). Hansson, Rolf.
- ”Ukraina står inför ett avgörande vägval” i *SvD* (041120).
- ”Ett smutsigt val” i *Aft.* (041121).
- ”Apati och cynism starkaste politiska krafter” i *DN* (041122). Ohlsson, Erik.
- ”Ett smutsigt val” i *Aft.* (041122). Ledare.
- ”Mycket jämt val i Ukraina” i *DN* (041122).
- ”Rösträkning” i *DN* (041122). Hedvall, Barbro. Ledare.
- ”Högt ryskt spel av Putin i Ukraina” i *DN* (041123). Ohlsson, Erik.
- ”Kris i nya grannländer tvingar EU till ändrad strategi” i *DN* (041125). Hedström, Ingrid.
- ”Kutjma varnar för inbördeskrig – Ukrainas avgående president jämför situationen med tiden efter ryska revolutionen” i *SvD* (041125).

CFE Working paper series No. 40

- ”Miljonbelopp från USA till stöd för oppositionen” i *Prol.* (nr 48 2004, publicerad 041125). Lidström, Lars.
- ”Omtvistat val i Ukraina” i *Prol.* (nr 48 2004, publicerad 041125). Paulov, Patrik.
- ”Ukraina måste välja sin framtid” i *DN* (041125). Ledare.
- ”Ryssland och EU oeniga om Ukraina” i *DN* (041126). Boe, Ingrid.
- ”Ukraina – detta har hänt” i *DN* (041126).
- ”Jusjtjenko får stöd av utländska bolag” i *DI* (041127). Hansson, Rolf.
- ”Låt inte Putinridån gå ned” i *SvD* (041127).
- ”Motvillig hjälte Ukrainas nya ansikte. Viktor Jusjtjenko är byråkraten som blev världskändis på en vecka.” i *DN* (041127). Winiarski, Michael.
- ”Per Ahlin: Ryssland har styrt fel i Ukraina.” i *DN* (041127). Ahlin, Per. Ledare.
- ”Ruslana lade sin röst på rättvisan” i *DN* (041127). Hedström, Ingrid.
- ”Vem ska försvara den svenska demokratin?” i *Aft.* (041127).
- ”Ytrans förlorar på stopp i transporten” i *DI* (041127).
- ”Rysk prägling delar Ukraina” i *SvD* (041128).
- ”Sprickan mellan EU och Ryssland den djupaste sedan kalla kriget” i *DN* (041128). Albons, Bengt.
- ”Delar av Ukraina hotar bryta sig ut – De östra regionerna vill ha folkomröstning om valet underkänns” i *SvD* (041129).
- ”Den svenska småsolkighetens betydelse” i *DN* (041129). Ledare.
- ”Nytt hot: Ukraina kan delas” i *Aft.* (041129).
- ”Något gick fel i Kremles plan för Ukraina i *DN* (041129). Winiarski, Michael.
- ”Maktkampen skakar ekonomin – Ukrainas obligationsmarknad har kollapsat och allt fler växlar till utländsk valuta” i *SvD* (041129).
- ”Delning av landet oacceptabel” i *DI* (041130). Hansson, Rolf.
- ”Ekonomisk kollaps i Ukraina” i *DI* (041130).
- ”Ukrainas framtid avgörs i Moskva” i *SvD* (041130).
- ”Hans ansikte förstördes – på två veckor – Jusjtjenko hånad hans utseende” i *Aft.* (041202).
- ”Valfusk = fel man vann” i *Prol.* (nr 49 2004, publicerad 041202). Ledare.
- ”Folket tvingade makten på knä” i *SvD* (041204).
- ”Höj rösten mot Moskva” i *Aft.* (041205).
- ”Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar” i *Aft.* (041205).
- ”Rakt på sak: Nu får vi inte svika Ukraina” i *DI* (041206). Ledare.
- ”Ukraina svårast för affärer” i *DI* (041207).
- ”Goda nyheter från Ukraina” i *Aft.* (041209).
- ”Ukrainas folk får oss att tro på våra drömmar” i *Aft.* (041209). Goldman, Anita.
- ”När ukrainarna nästan blev svenskar” i *DN* (041212). Håstad, Disa.
- ”Med Milano för mina fötter” i *Aft.* (041216).
- ”Vem står på tur?” i *DN* (041219).
- ”Barbro Hedvall: Håll fortsatt koll på Kiev.” i *DN* (041222). Hedvall, Barbro. Ledare.
- ”Locka Ukraina med plats i EU” i *Aft.* (041226). Ahlin, Urban.
- ”Svik inte Ukraina” i *Aft.* (041227).
- ”Det våras för företagsamheten” i *DI* (041228).
- ”Jusjtjenko måste även få med sig folket i öster” i *SvD* (041229). Blomgren, Jan.
- ”Nu kan Ukraina börja bygga verklig demokrati” i *DI* (041230). Ledare.
- ”Skurkarna ger inte upp” i *SvD* (041231).

- ”Putin satsade fel i Ukraina” i *DN* (050102). Winiarski, Michael.
- ”Ukrainas revolution ger eko i centralasiatiska länder. Kirgisistan (sic!) kan bli nästa dominobricka som faller” i *DN* (050131). Winiarski, Michael.
- ”Schlaget vid Poltava – Nu ska Stenmark ta revansch för Karl XII:s nederlag” i *Aft.* (050313). Lindner, Tobias.
- ”Mitt i Ruslana-land” i *Aft.* (050316). Olsson, Sture.
- ”Klitsjko v s Klitsjko” i *Aft.* (050322). Wennman, Magnus.
- ”Svårt att välja partner för Ukrainas president” i *SvD* (050328).
- ”Fredag” i *Aft.* (050413). Svenning, Olle.
- ”Spelet om Ukraina” i *Ordf.* (050425). Wahlström, Johannes.
- ”Lägg ner – eller förnya” i *Aft.* (050502). Söderberg, Christer.
- ”Min pojkdrom har blivit sann” i *Aft.* (050507). Sohlström, Per-Iwar.
- ”Grisflott i choklad, någon?” i *Aft.* (050518). Ohlsson, Sture.
- ”Klick! Håll koll på Kiev” i *Aft.* (050520). Amcoff, Jorunn.
- ”Aftonbladets Fredrik Virtanen slår fast vem som är inne och ute i nöjesvärlden” i *Aft.* (050521).
- ”Här låg det socialistiska paradiset” i *Aft.* (050528).
- ”Köpta nyheter – John Pilger om hov- journalister och en rovgirig regering” i *Aft.* (050613). Pilger, John.
- ”Bilen är ett hett byta i Ukraina” i *Aft.* (050903).
- ”Europabanken tror på Sverige i Ukraina” i *DI* (051012). Jonsson, Jonas.
- ”Cyniska svin tjänar miljoner på flickorna”, i *Aft.* (051128). Hildebrandt, Johanne.
- ”Tala gammalsvenska i Ukraina” i *Aft.* (051214). Wik, Karin.
- ”Gaskriget är över” i *DI* (060105). Hansson, Rolf.
- ”Putin är den stora förloraren i gasbräket. Presidentens trovärdighet ifrågasätts efter stormaktsarrogans mot Ukraina” i *DN* (060105). Albons, Bengt.
- ”Gazprom agerar helt affärsmässigt” i *DI* (060110). Ledare.
- ”Den orange vinden har vänt inför valet i Ukraina” i *DN* (060202). Aale, Per Kristian.
- ”Utrikespolitik med fel fokus” i *DN* (060216). Ledare.
- ”Orange är inte längre färgen i Ukraina” i *DN* (060301). Ledare.
- ”Oviss ekonomisk framtid väntar Ukraina” i *SvD* (060316).
- ”Färgstark valkamp i Ukraina” i *SvD* (060324).
- ”Svek kan bli farliga” i *Aft.* (060325).
- ”Ukraina riskerar att russifieras” i *DI* (060325).
- ”Ukraina visar Vitryssland vägen” i *DI* (060325). Ledare.
- ”Östeuropa har mer att ge” i *DI* (060325). Ledare.
- ”Bilderna på Viktor” i *SvD* (060326).
- ”Svårt att välja partner för Ukrainas president” i *SvD* (050328).
- ”Försvaret reviderar Rysslandshot” i *SvD* (070214).
- ”Rusta mot ett Ryssland på väg mot fascism” i *Expressen* (061201). Gerner, Kristian.

Muntliga källor

- Ifversen, Jan (060518) Istanbul, Turkiet. Föredrag: ”*Constitutional and Public Opinion Challenges to the EU*” samt intervju.

13.2 Sekundära källor

13.2.1 Litteratur

- Abrahamsson, Kjell Albin (2000) ”Att se upp till, se ner på eller helt enkelt att bara se” i Törnquist-Plewa, Barbara (red.) *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper*. Slavica Lundensia: Lund.
- *Bokläsning i den digitala tidsåldern – Resultat från Mediebarometern 1979-2003* http://www.scb.se/Grupp/Bokmoms/_Dokument/Nordicom_boklasning040831.pdf, 060425.
- Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner. En slags metodbok*. Studentlitteratur: Lund.
- Clark, Eric & Petersson, Bo (2003) ”Boundary Dynamics and the Construction of Identity” i Petersson, Bo – Clark, Eric (red.) *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Nordic Academic Press: Lund.
- Dahlgren, Stellan – Florén, Anders (1996) *Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen*. Studentlitteratur: Lund.
- Ehn, Billy – Löfgren, Orvar (2001) *Kulturanalyser*. Gleerups Utbildning AB: Malmö.
- Fairclough, Norman (1995) *Media Discourse*. Edward Arnold: London.
- Gitlin, Todd (1980) *The whole world is watching: mass media in the making & unmaking of the New left*. University of California Press: Berkeley.
- Helldén, Daniel – Robertson, Alexa (1995) *Handbok för Mediearkivforskare. En vägledning för statsvetarstudenter*. Stockholms universitet: Stockholm.
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt, Krohn (2001) *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur: Lund.
- Ifversen, Jan (2006a). *Checking borders: Europe debating Turkey*. PM presenterat på Fifteenth International Conference of the Council for European Studies i Chicago 060329.
- Ifversen, Jan (2006b). *Gränsekontrol: Europa diskuterer Tyrkiet*. <http://www.turbulens.net/temaer/tyrkiet/forumdynamo/graensekontrol-europadiskuterertyrkiet>, 060529.
- Larsson, Mika. (2000) ”På jakt efter nya stereotyper” i Törnquist-Plewa, Barbara (red.) *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper*. Slavica Lundensia: Lund.
- Leontieva, Alexandra N. – Sarsenov, Karin. (2005) ”Russian Women in the Scandinavian Media” i Asztalos Morell, I. m.fl. *Gender Transitions in Russia and Eastern Europe*. Gondolin förlag: Stockholm.
- Neumann, Iver B. (2003) ”Encompassing Russia. North of East of Central?” i Petersson, Bo – Clark, Eric (red.) *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Nordic Academic Press: Lund.
- Neumann, Iver B. (1996) *Russia and the idea of Europe: a study in identity and international relations*. Routledge: London.
- Neumann, Iver B. (1999) *Uses of the Other. “The East” in European Identity Formation*. University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Norstedts Ryska ordbok (2006) Norstedts Akademiska Förlag: Italien.
- Petersson, Bo & Robertson, Alexa (2003) ”Avslutande kommentarer” i Petersson, Bo – Robertson, Alexa (red.) *Identitetsstudier i praktiken*. Liber: Malmö.
- Robertson, Alexa (2003) ”Narrativ analys, medietexter och identitetsforskning” i Petersson, Bo – Robertson, Alexa (red.) *Identitetsstudier i praktiken*. Liber: Malmö.
- Said, Edward (1993) *Orientalism*. Ordfronts förlag: Stockholm.
- Törnquist-Plewa, Barbara (1996) ”Ukraina – en territoriell och politisk eller en språklig och etnisk gemenskap?” i *Historisk tidskrift* nr 4, s. 494- 547.

- Törnquist-Plewa, Barbara (2000) ”Speglar vi oss i varandra? Några funderingar kring de nationella stereotypernas beskaffenhet” i Törnquist-Plewa, Barbara (red.) *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper*. Slavica Lundensia: Lund.
- Żmuda-Trzebiatowska, Magdalena. (2000) ”Bilden av Polen i svensk dagspress 1989-1999” i Törnquist-Plewa, Barbara (red.) *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper*. Slavica Lundensia: Lund.
- Wilson, Andrew (2005) *Ukraine's Orange Revolution*. Yale University Press: London.

Internetlänkar

- <http://di.se/Nyheter/?page=%2fAvdelningar%2fArtikel.aspx%3fO%3dRSS%26amp%3bArticleId%3d2006%5c04%5c26%5c185039,060426>.
- <http://koncernen.aftonbladet.se/,060426>.
- <http://koncernen.aftonbladet.se/sidor/forstasidor.php?aid=253,060426>.
- <http://koncernen.aftonbladet.se/sidor/forstasidor.php?aid=17,060426>.
- www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=335030&i_sect_id=A378044&i_history=4&i_rphr=,060505.
- www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=335030&i_sect_id=A492492&i_history=4&i_rphr=,060505.
- www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=335030&i_sect_id=A489504&i_history=4&i_rphr=,060505.
- www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=602&a=2713&previousRenderType=6,060426
- www.ordfront.se/ForeningenOrdfront/Stamma2004/Verksamhetsplaner%202004.aspx,060426.
- www.svd.se/omsvd,060426.
- www.svd.se/prenumerera/dinpren_index.asp?nav=fragor#q2,060502.
- www.tpb.se/verksamhet/anpassade_tidningar/dagstidningar,060426.
- www.ts.se/TSNet/Public/PDF/Upplagestatistik/dags_06_24feb.pdf,060426.